

บทที่ ๕

วาทกรรมที่ปรากฏในเนื้อหาจากภาพยนตร์อิงประวัติศาสตร์ไทย

ภาพยนตร์อิงประวัติศาสตร์ไทยเรื่องบางระจัน สุริโยไท และตำนานสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ทุกเรื่องล้วนเป็นภาพยนตร์ที่สร้างจากข้อมูลบางส่วนทางประวัติศาสตร์ที่น่าสนใจเกี่ยวกับการต่อสู้ เสียสละ และเรียกร้องความเป็นเอกราชให้กลับคืนมาจนเกิดเป็นสงครามที่กล้าหาญมาจนถึงทุกวันนี้ การที่ภาพยนตร์ทั้งสามเรื่องสามารถสร้างวาทกรรมเกี่ยวกับการสร้างกระแสความรักและสามัคคีในชาติได้นั้นต้องประกอบด้วยกลวิธีการนำเสนอที่แยบยลและเนื้อหาที่เหมาะสมกับการสร้างวาทกรรมดังกล่าว ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้วิจัยวาทกรรมที่ปรากฏในเนื้อหาจากภาพยนตร์อิงประวัติศาสตร์ไทยทั้ง ๓ เรื่องดังนี้

๑. บางระจัน
๒. สุริโยไท
๓. ตำนานสมเด็จพระนเรศวรมหาราช

๑. บางระจัน

ภาพยนตร์อิงประวัติศาสตร์ไทยเรื่องบางระจันเป็นเรื่องราวการต่อสู้ของชาวบ้านเพื่อด้านการเดินทัพของเนเมียวสีหบดีที่จะไปสมทบกับทัพของมังมหาราชที่กรุงศรีอยุธยา ภาพยนตร์ได้นำเสนอเรื่องราวการต่อสู้ด้วยภาพที่ดูเดือด เข้มข้น แสดงให้เห็นถึงความกล้าหาญและเสียสละของชาวบ้านบางระจันที่ยอมสละชีวิตเพื่อปกป้องบ้านเมือง วาทกรรมที่ปรากฏปรากฏมากที่สุดคือ ความกล้าหาญ รองลงมาคือ ความสามัคคี การเสริมสร้างกำลังใจ การชื่นชม การสรรหาผู้นำ การตั้งสอน และความสงบสุข ตามลำดับดังรายละเอียดต่อไปนี้

๑.๑ ความกล้าหาญ

ความกล้าหาญเป็นสิ่งที่ชาวบ้านบางระจันคอยกระตุ้นตัวเองและทุกคนในหมู่บ้านให้เกิดความกล้าหาญพร้อมที่จะยืนหยัดต่อสู้กับข้าศึกทุกเมื่อ เพราะถ้าไม่มีความกล้าหาญแล้วก็ยากที่จะเอาชนะข้าศึกได้ ความกล้าหาญนี้ปรากฏในคำพูดของพ่อแทนผู้นำชาวบ้านบางระจันเพื่อให้กำลังใจชาวบ้านในขณะที่จะออกรบดังนี้

ชาวบ้านบางระจัน แน่ใจหรือพ่อแทนว่า
 พวกมันจะมาทางนี้
 พ่อแทน พวกมึงจะไปกลัวอะไร
 รบกันมาทุกครั้งพวกมึง
 ก็ชนะทุกครั้ง ก็อื่แค่คราวนี้
 มึงต้องชนะ มึงรออยู่ที่นี่
 มึงตามมา

ธนิตย์ จิตนุกูล

จากคำพูดของพ่อแทนแสดงให้เห็นถึงความกล้าหาญในตัวผู้นำชาวบ้านบางระจันผู้นี้ และ
 จากคำพูดนี้เองที่เป็นการให้กำลังใจชาวบ้าน โดยพูดถึงการออกรบคราวที่แล้วมาว่าชาวบ้านก็ชนะมา
 โดยตลอด เป็นการตอกย้ำให้ชาวบ้านมั่นใจว่าการรบคราวนี้ก็ต่อชนะอีกครา

ความกล้าหาญยังปรากฏในตอนที่นายจันผู้นำคนใหม่ของชาวบ้านบางระจัน ไปเยี่ยม
 พ่อแทนที่บ้านทั้งสองได้ปรึกษาเกี่ยวกับการทำศึกกับพม่า พ่อแทนนั้นมีความหวังว่าถ้าได้ปืนใหญ่มา
 จากกรุงศรีอยุธยาก็จะใช้ยิงพม่าให้สาแก่ใจดังนี้

พ่อแทน อ้าวไอ้จันดอกหรือ มา ๆ
 เข้ามา ๆ ซักคำสองคำไว้
 จัน ยังไม่หลับหรือพ่อแทน
 พ่อแทน เออ บางคืนก็นอนไม่ค่อยหลับ
 เมื่อก่อนศึก ๆ คื่น ๆ กูก็เดิน
 ตระเวนเยี่ยมเพ็ง ไอ้จันเมื่อแรก
 กูได้ยื่นมืงพูดถึงปืนใหญ่กูจิตใจที่
 มีคนคิดเยี่ยงมึง กูคิดถึงเพลที่
 พวกพม่ายกพวกดาหน้าเข้ามา
 แลดูเหมือนกูได้ยิงปืนใหญ่ใส่มัน
 นะ ฮี ๆ ๆ เออ ไอ้จันเฮ้ย นี่ถ้าได้
 ปืนใหญ่มา พวกเราไม่ต้องลำบาก
 เยี่ยงนี้นะ

ธนิตย์ จิตนุกูล

จากคำพูดของพ่อแทนแสดงให้เห็นถึงความกล้าหาญและเกิดจินตนาการตามคำพูดของพ่อแทนที่ว่า เมื่อออกศึกจะใช้ปืนใหญ่ยิงต่อสู้กับพม่าอย่างห้าวหาญ คำพูดนี้เองที่สร้างความอึดเหนี่ยวให้เกิดขึ้นในใจผู้ชม นอกจากคำพูดของพ่อแทนแล้วคำพูดที่แสดงออกถึงความกล้าหาญยังปรากฏในคำพูดของทองเหม็นในคราวที่พูดให้กำลังใจนายจัน เนื่องจากพม่าบุกโจมตีค่ายบางระจันจนเกิดความเสียหายอย่างมากผู้คนอพยพออกจากค่ายไปมากทำให้นายจันรู้สึกผิดที่ตนเองเป็นผู้นำแต่ไม่สามารถปกป้องชาวบ้านได้ ทองเหม็นจึงพูดให้กำลังใจดังนี้

ทองเหม็น	กูมีเรื่องจะคุยกับมึง
จัน	ชาวบ้านอพยพไปโหลยหรือ
ทองเหม็น	ทั้งเด็กเล็ก เด็กโง่ง ไอ้พวก แผลเท่ากับแมวข่วน มันก็ พากันออกไปหมด
จัน	ไอ้ทองเหม็นเหตุใดมึงเลือก มาอยู่บ้านระจันนี้
ทองเหม็น	กูไม่ได้เลือก กูมาเหล่าหลับอยู่ บนเกวียนคันหนึ่ง คั่นลิ่มดา กูก็อยู่ที่นี่
จัน	บางครากูก็อยากเป็นอย่างมึง ไปเรื่อย ๆ มิต้องคิดอะไร ความจริงกูน่าจะกลับไปอยู่ป่า เยี่ยงเดิมของกู จักได้มิต้องรับ ผิดชอบชีวิตใครว่าจักอยู่หรือจักตาย
ทองเหม็น	ไอ้จันกูจะบอกมึงว่ามึงทำดีที่สุดแล้ว ทุกคนที่นี่ล้วนแล้วที่จะเลือกตาย เหมือนมึง เรามีรู้วันตาย แต่เราก็รู้ วันที่อยู่มิใช่หรือ

ธนิตย์ จิตนุกูล

จากคำพูดของทองเหม็นที่บอกว่า “ทุกคนที่นี่ล้วนแล้วที่จะเลือกตายเหมือนมึง” แสดงให้เห็นว่าทองเหม็นและชาวบ้านที่เหลื่ออยู่มีความกล้าหาญพร้อมที่จะต่อสู้กับพม่าทุกเมื่อทั้งที่รู้ว่าจะต้องแพ้และตายในที่สุด แต่ชาวบ้านก็เลือกที่จะตายเพื่อปกป้องบ้านเมือง

๑.๒ ความสามัคคี

ความสามัคคีของชาวบ้านบางระจันนั้นปรากฏในบทบรรยายจากตอนเปิดเรื่อง ซึ่งเป็น การแนะนำเรื่องราวว่าภาพยนตร์จะนำเสนอเนื้อหาอะไร มีความเป็นมาของเหตุการณ์อย่างไรดังนี้

ปีพุทธศักราช ๒๓๐๖ พระเจ้ามังระ
เสด็จขึ้นครองราชสมบัติแห่งพม่า...ล่วงเข้าปี
ระกา พุทธศักราช ๒๓๐๘ พระเจ้ามังระทรง
จัดทัพแบ่งเป็น ๒ เส้นทางใหญ่ มังมหานรธา
คุมทัพแสนฟากทิศตะวันตกอีกฟากหนึ่งเนเมียว
ลีหบดีคุมทัพอีกหนึ่งแสนตีไล่จากทางเหนือเรื่อย
ลงมา หากแต่ครานั้นเนเมียวลีหบดีไม่สามารถ
นำทัพกระหนาบกรุงศรีอยุธยาได้ตามเป้าหมาย
กลับต้องติดขัดอยู่ที่หมู่บ้านเล็ก ๆ แห่งหนึ่งซึ่ง
เป็นเพียงชาวบ้านสามัญแค่หยิบมือซึ่งนำกำลัง
ชุม โจมตีทัพพม่าอยู่เนื่อง ๆ เนเมียวลีหบดีจึงต้อง
ส่งแม่ทัพคุมกำลังมาปราบปรามแต่ก็ต้องพ่ายแพ้
กลับไป จนเป็นที่กล่าวขานกันไปทั่วถึงความ
กล้าหาญของหมู่บ้านเล็ก ๆ แห่งนี้ บางระจัน

ธนิตย์ จิตนุกูล

จากบทบรรยายแสดงให้เห็นถึงการต่อสู้ของชาวบ้านบางระจันที่รบกับพม่ามาหลาย ครั้งคราวจนทำให้การเดินทางของเนเมียวลีหบดีล่าช้า การที่ชาวบ้านบางระจันเพียงแค่หยิบมือ สามารถต้านการเดินทัพที่ยิ่งใหญ่ของพม่า ได้นั้นจะต้องมีความสามัคคีในหมู่คณะประกอบกับจิตใจ ที่กล้าหาญจึงจะสามารถเอาชนะข้าศึกที่มีกำลังพลมากกว่าได้ จึงแสดงให้เห็นว่าชาวบ้านบางระจัน นั้นน่าจะมีสามัคคีกันอย่างยิ่ง

๑.๓ การเสริมสร้างกำลังใจ

การเสริมสร้างกำลังใจนั้นเป็นสิ่งสำคัญยิ่ง โดยเฉพาะในภาพยนตร์ที่มีการต่อสู้จนเกิด ความสูญเสียอย่างมาก เมื่อต้องเป็นผู้แพ้จากการต่อสู้การเสริมสร้างกำลังใจซึ่งกันและกันนั้นทำให้เกิด ความหวังและความพยายามอีกครั้ง แต่ถ้าอยู่ในสถานการณ์ที่เหนือกว่าการเสริมสร้างกำลังใจก็จะเป็น การเพิ่มความมั่นใจและความฮึกเหิมให้กองกำลังจนสามารถเอาชนะได้ในที่สุด ดังนั้นการเสริมสร้าง

กำลังใจจึงเป็นสิ่งที่สำคัญอย่างยิ่ง ภาพยนตร์อิงประวัติศาสตร์ไทยเรื่องบางระจันปรากฏวาทกรรมการเสริมสร้างกำลังใจในบทพูดของพันเรื่องเล่าถึงเหตุการณ์ที่ชาวบ้านบางระจันออกรบแล้วได้รับชัยชนะให้นายจันฟังดังนี้

หลวงพ่อธรรม โชติจึงมาจำวัดที่บ้านระจัน
ตั้งแต่นั้นมาพวกกูก็ได้ขวัญกำลังใจจากหลวงพ่อ
ทำให้มีชัยทุกคราที่ออกรบ

ธนิตย์ จิตนุกูล

การที่ชาวบ้านบางระจันรบชนะพม่าบ่อยครั้งก็เพราะชาวบ้านมีกำลังใจและมีสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจคือหลวงพ่อธรรมโชติ ก่อนออกรบชาวบ้านได้ขอพรจากหลวงพ่อธรรมโชติ เมื่อจันมาอยู่ร่วมกับชาวบ้านและอาสาเป็นผู้นำในการรบกับพม่า พันเรื่องจึงพูดให้กำลังใจจันว่าชาวบ้านบางระจันนั้นรบชนะพม่าบ่อยครั้งซึ่งเป็นการเสริมสร้างกำลังใจและสร้างความเชื่อมั่นให้จันไม่ให้เกิดความกลัวเมื่อต้องออกรบถ้าออกรบก็จะชนะเช่นกัน

๑.๔ การชื่นชม

การชื่นชมเป็นคำพูดส่วนหนึ่งที่สามารถสร้างวาทกรรมที่ก่อให้เกิดความรักและสามัคคีในชาติได้ เพราะเมื่อผู้ชมได้รับทราบถึงความกล้าหาญจากการยกย่องชมเชยก็จะเกิดความซาบซึ้งและประทับใจเช่นเดียวกัน การชื่นชมที่ปรากฏในภาพยนตร์อิงประวัติศาสตร์ไทยเรื่องบางระจันนั้นพบในคราวที่เนเมียวสีหบดีบุกโจมตีค่ายบางระจันแตก เนเมียวสีหบดีได้ชื่นชมความกล้าหาญของชาวบ้านบางระจันที่ยอมตายเพื่อปกป้องบ้านเมืองดังนี้

เนเมียวสีหบดี แม้นมีคนเพียงหยิบมือแต่ มิเคยถอยหนี
ศัตรูยอมผู้ตายคาแผ่นดินเกิดหัวใจพวกมัน
ช่างกล้านัก หากคนแผ่นดินนี้มีหัวใจเยี่ยงคน
ระจันการศึกที่กรุงศรีคงมีอาจมีชัยได้ง่ายนัก

ธนิตย์ จิตนุกูล

คำพูดของเนเมียวสีหบดีที่ชื่นชมชาวบ้านบางระจันนั้นก่อให้เกิดความประทับใจผู้ชมเป็นอย่างมากยิ่งด้วยการใช้ภาษาที่เรียบง่ายแต่กินใจแสดงออกถึงความชื่นชมจากใจจริง จากคำพูดที่ว่า “ตายคาแผ่นดิน” นั้นเข้าถึงอารมณ์ผู้ชมเป็นอย่างมาก เมื่อผู้ชมได้รับรู้ถึงความกล้าหาญของชาวบ้านบางระจันจากคำพูดของเนเมียวสีหบดีนั้นยิ่งทวีความรักชาติให้เกิดขึ้นในใจผู้ชม

๑.๕ การสรรหาผู้นำ

ผู้นำคือบุคคลที่เป็นเสาหลักของกองทัพ ถ้ากองทัพใดมีผู้นำที่มีความเก่งกล้าสามารถและเป็นคนดีด้วยแล้ว กองทัพนั้น ๆ ก็จะแข็งแกร่งและมีชัยในการรบ ในภาพยนตร์อิงประวัติศาสตร์ไทยเรื่องบางระจันปรากฏว่าทศวรรษเกี่ยวกับการสรรหาผู้นำในคราวที่ชาวบ้านร่วมใจกันแต่งตั้งนายจันเป็นผู้นำชาวบ้านในการต่อสู้กับพม่า ซึ่งพ่อแทนอดีตผู้นำชาวบ้านก็มีความเห็นชอบในการเลือกนายจันมาเป็นผู้นำชาวบ้านดังนี้

พ่อแทน ไอ้จันภูมิเรื่องจะพุดกับมึงพุดต่อหน้า
 หลวงพ่อ ต่อหน้าพระ ต่อหน้าทุก ๆ
 คนที่อยู่ใน โบสถ์หลวงพ่อเล่าเรื่องมึง
 ให้กูฟังหลายสิ่งว่ามึงเป็นคนมีฝีมือและ
 บ้านนี้ก็ขาดคนมีฝีมือ ยิ่งกูเป็นเถียงนี้
 ด้วยแล้วก็เหมือนกับบ้านนี้ขาดคนเป็น
 หัวหลักหัวเรื้อน ไอ้จันมึงมาเป็น
 หัวหลักบ้านระจัน

ธนิตย์ จิตนุกูล

จากคำพูดของพ่อแทนนั้นแม้จะใช้ภาษาชาวบ้านธรรมดาแต่ก็มากด้วยพลังและความเชื่อมั่นในตัวนายจันที่จะนำชาวบ้านต่อสู้กับพม่า ซึ่งการพุดลักษณะนี้ก็สามารถเข้าถึงอารมณ์และความรู้สึกของผู้ชมและผู้ฟังจนเกิดความฮึกเหิมและเกิดความหวังใหม่ในตัวนายจัน ไปพร้อมกับชาวบ้านบางระจัน

๑.๖ การสั่งสอน

การสั่งสอนที่ปรากฏในภาพยนตร์อิงประวัติศาสตร์ไทยเรื่องบางระจัน เป็นคำสั่งสอนของพระอาจารย์ธรรมโชติที่สอนให้จันและทองเหม็นมีสติเมื่อประสบกับความทุกข์ เมื่อคราวที่สุกี้ นายกองนำกำลังออกไปล่าชาวบ้านแล้วจับผู้หญิงและเด็กฆ่าแขวนคอ ในคราวนั้นลูกเมียของทองเหม็นก็ถูกฆ่าด้วย เมื่อทองเหม็นรู้เรื่องก็เกิดความแค้นพม่าและเป็นทุกข์อย่างยิ่ง พระอาจารย์ธรรมโชติจึงได้สั่งสอนดังนี้

พระอาจารย์ธรรมโชติ ไอ้จัน ไอ้ทองเหม็นเฮ้ย มันก็
 เหมือนกับคนที่ฟันแล้วสิ้นแล้ว
 ไอ้คนที่อยู่ต่างหากที่มันเป็นทุกข์
 แต่ใช้ว่าจะต้องจมอยู่กับทุกข์

ที่เกิด ญายอกให้มึงสองคนตั้งสติ
ให้มันช่วยชาวบ้านต่อไป

ธนิตย์ จิตนุกูล

จากคำสอนของพระอาจารย์ธรรมโชติเป็นการเตือนสติจันและทองเหม็นให้จุกคิดได้ว่า การที่จะจมอยู่กับความทุกข์นั้นไม่มีอะไรดีขึ้นมาได้ คนเราทุกข์ได้เสียใจได้แต่อย่างจมปลักกับสิ่ง เหล่านั้น โดยเฉพาะจันและทองเหม็นนั้นมีการกิจสำคัญรออยู่คือการช่วยเหลือชาวบ้านและปกป้อง บ้านเมือง เมื่อผู้ชมได้ฟังคำสอนของพระอาจารย์ธรรมโชติก็จะเข้าใจความรู้ดีของจันและทองเหม็นที่ สำคัญคือยกย่องทั้งสองมีจิตใจเข้มแข็ง แม้จะประสบกับความทุกข์แสนสาหัสก็ยังมีน้ำใจช่วยชาวบ้าน ช่วยเหลือบ้านเมือง ทำให้ผู้ชมหวนคิดว่าตนเองก็น่าจะยึดนายจันและทองเหม็นเป็นแบบอย่างในการ ทำประโยชน์เพื่อส่วนรวม

๑.๗ ความสงบสุข

ความสงบสุขคือสิ่งที่ทุกคนปรารถนา โดยเฉพาะประเทศที่มีการต่อสู้เกิดสงครามมา ยาวนานก่อให้เกิดความลำบาก เจ็บไข้ อคอยาก เกิดความทุกข์เดือดร้อนไปทั่ว เมื่อประชาชนประสบ กับภาวะเช่นนี้นานเข้าก็ยิ่งต้องการความสงบสุขมากเท่านั้น วาทกรรมที่น่าเสนอเกี่ยวกับความสงบสุข ที่เกิดขึ้นจึงทำให้ผู้ชมเกิดความสุขและสบายใจ ภาพยนตร์อิงประวัติศาสตร์ไทยเรื่องบางระจันได้ นำเสนอภาวะที่บ้านเมืองสงบสุขในบทบรรยายตอนท้ายซึ่งเป็นการสรุปเรื่องหลังจากทัพของ เนเมียวสีหบดีรบชนะค่ายบางระจัน เมื่ออยุธยาแตกพระยาศากได้ตีฝ่าวงล้อมพม่าออกมาแล้วรวบรวม กำลังพลกอบกู้เอกราชจนบ้านเมืองเป็นปกติสุขดังนี้

นับแต่พม่าเคลื่อนทัพมาตีกรุงศรีอยุธยา...

พระเจ้าตากรวบรวมพลตีแหกวงล้อมพม่าออกมา
ได้และไปตั้งค่ายรวบรวมผู้คนอยู่ที่จันทบุรี ส่วน
บรรดาขุนนางอื่น ๆ ที่แข็งข้อตั้งตนเป็นใหญ่สุดท้าย
ก็ถูกปราบปรามเพื่อกอบกู้เอกราชคืนและรวมประเทศ
เป็นหนึ่งเดียวโดยทัพของพระเจ้าตาก นับแต่กาลนั้น
แผ่นดินสยามจึงเป็นเอกราชสืบต่อมา โดยมีเขตตก
เป็นเมืองขึ้นของแผ่นดินใดตราบจนทุกวันนี้

ธนิตย์ จิตนุกูล

เมื่อได้ทราบถึงความยากลำบากในการปกป้องบ้านเมืองและกว่าที่จะกอบกู้บ้านเมืองให้ สงบสุขนั้นลำบากมากเพียงใด เมื่อบ้านเมืองสงบสุขผู้ชมก็เกิดความสุขสบายใจและหวนรำลึกได้ว่ากว่าที่

ชาวไทยทุกคนมีแผ่นดินที่เป็นสุขอยู่อย่างทุกวันนี้ต้องแลกกับชีวิตและความทุกข์ยากของชาวบ้าน บางระจัน วีรชนหลายท่าน หลายกลุ่ม จึงทำให้เกิดความรักและหวงแหนแผ่นดินมากขึ้น

๒. สุริโยไท

ภาพยนตร์อิงประวัติศาสตร์ไทยเรื่องสุริโยไทเน้นการนำเสนอเรื่องราวของพระสุริโยไท พระมเหสีในพระมหากษัตริย์ ในรัชกาลของพระมหากษัตริย์พระองค์ที่เป็นพระมหากษัตริย์ที่รักสงบไม่ฝักใฝ่การศึกสงคราม ดังนั้นพระสุริโยไทจึงมีบทบาทสำคัญในการช่วยเหลือพระราชกรณียกิจด้านต่าง ๆ ของพระมหากษัตริย์ วาทกรรมที่ปรากฏจึงเป็นวาทกรรมที่มุ่งให้เกิดความรักและสามัคคีในหมู่คณะเป็นส่วนมาก วาทกรรมที่ปรากฏในภาพยนตร์อิงประวัติศาสตร์ไทยเรื่องสุริโยไท มีจำนวนมากที่สุดคือ การเสริมสร้างความรักและสามัคคีในชาติ รองลงมาคือ ความเป็นพวกพ้องเดียวกัน ยุทธวิธีการรบ การยกย่อง/เชิดชู ความเข้มแข็ง ความเต็มถ้อย การคิดขบถ การให้อภัย และความโหดเหี้ยม ซึ่งวาทกรรมต่าง ๆ มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๒.๑ การเสริมสร้างความรักและสามัคคีในชาติ

การเสริมสร้างความรักและสามัคคีในชาติที่ปรากฏในภาพยนตร์อิงประวัติศาสตร์ไทยเรื่องสุริโยไทมากที่สุด เนื่องจากภาพยนตร์ได้นำเสนอความแตกแยกระหว่างราชวงศ์สุพรรณภูมิกับราชวงศ์อุทองซึ่งเป็นความขัดแย้งระหว่างชนชาติไทยด้วยกัน ดังนั้นวาทกรรมที่ปรากฏจึงมุ่งเน้นให้เกิดการเสริมสร้างความรักและสามัคคีในชาติดังนี้

๒.๑.๑ ความรักชาติ

สมเด็จพระสุริโยไทนั้นถือเป็นแบบอย่างของผู้มีความรักชาติยิ่งชีพอย่างยิ่งด้วยคำพูดที่แสดงถึงความรักชาติของพระองค์ที่สำคัญยิ่งกว่านั้นคือการเสียสละได้แม้กระทั่งพระชนม์ชีพ ความรักชาติของสมเด็จพระสุริโยไทปรากฏดังบทสนทนาระหว่างพระสุริโยไทกับพระนมพุดกรองในคราวที่พระองค์ตามเสด็จพระมหากษัตริย์ออกศึก ณ ทุ่งมะขามหย่องดังนี้

พระสุริโยไท หากเกิดพิบัติภัยแก่พ่ออยู่หัวแล้วไซร์คิดหรือ
ว่าเราจะมิพลอยพิณสยอยับไปด้วย...เราแล
พระสวามีมิเคยอาลัยแก่ชีวิต ห่วงก็แต่อาณา
ประชาราษฎร์แลสิ้นปัฐพื่อโยธยาหากพ่ออยู่หัว
มามีอันเป็นชาวเราก็ต้องตายด้วยน้ำมือพม่า
รามัญอยู่ดีแหละพุดกรอง

หม่อมเจ้าชาติเรณิม ยุคล

จากบทพูดดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงความรักแผ่นดินเกิดของพระสุริโยไทและความเป็นห่วงราษฎรของพระองค์ เมื่อได้ชมภาพยนตร์แล้วผู้ชมจะรับรู้ได้ถึงน้ำพระทัยที่งดงามและการเสียสละที่ยิ่งใหญ่ผ่านคำพูดที่แสดงออกอย่างจริงใจของตัวละคร นอกจากความประทับใจแล้วยังก่อให้เกิดความซาบซึ้งแล้วนำเอาการเสียสละของพระองค์มาเป็นแบบอย่าง แม้จะไม่ยิ่งใหญ่เท่าการเสียสละของพระสุริโยไทแต่การทำมาคืออย่างอื่นแม้จะเล็กน้อยก็แสดงออกถึงความรักชาติได้เช่นกัน

๒.๑.๒ ความกล้าหาญ

คำพูดที่แสดงออกถึงความกล้าหาญที่ปรากฏในภาพยนตร์อิงประวัติศาสตร์ไทยเรื่องสุริโยไทนั้นปรากฏอย่างเด่นชัดในตอนที่พระเจ้าตะเบ็งชเวตี้ยกทัพมาตีโยรथा ชาวเมืองทหาร ขุนนางต่างคิดอุบายหาทางป้องกันเมืองอย่างแข็งขัน ขณะเดียวกันนั้นพระสุริโยไท พระราชโอรส และพระราชธิดาก็ทรงอาสาออกรบ แม้จะทรงเยาว์วัยแต่ก็มีความกล้าหาญยิ่ง ดังคำพูดของพระสุริโยไทที่กล่าวกับพระมหาจักรพรรดิที่ว่า

พระสุริโยไท สึกหงสามีอาจดูเบาไพร่พลข้างม้า
พระเจ้าตะเบ็งชเวตี้ฮึกเหิมยกมา
มากมายป่านสายน้ำหลาก หากเกิด
การอันมิเป็นมงคลขึ้นกับพระองค์
อโยรथाศรีรามเทพนครก็จะสิ้นฉัตร
คุ้มภัยแลคงล่มสลายลงเป็นแน่
หม่อมฉันกับลูก ๆ พร้อมจะออกศึก
เคียงข้างพระวรกายไปทุกสมรภูมิ

หม่อมเจ้าชาตรีเฉลิม ยุคล

แม้พระสุริโยไทจะเป็นหญิงแต่ก็ทรงเปี่ยมไปด้วยน้ำพระทัยที่จะช่วยเหลือพระสวามีซึ่งความกล้าหาญที่พระองค์มียังได้ปรากฏในพระราชโอรสและพระราชธิดาที่พร้อมจะออกรบเคียงข้างพระราชบิดาและพระราชมารดาไปทุกสมรภูมิ ความกล้าหาญของพระสุริโยไทน่าจะเป็นตัวอย่างที่ดีสำหรับการครองเรือนของชายและหญิงที่พร้อมจะต่อสู้ฟันฝ่าอุปสรรคต่างๆ ร่วมกัน ส่วนความกล้าหาญของพระราชโอรสและพระราชธิดาก็น่าจะเป็นตัวอย่างที่ดีแก่ผู้เป็นลูกหลาน

เมื่ออโยรथามีภัยนอกจากพระบรมวงศานุวงศ์แล้ว ข้าราชการและทหารทุกคนต่างพร้อมแสดงออกถึงความกล้าหาญขออาสาออกรบ ไม่ว่าจะป็นออกญาจักรีและหมื่นราชเสน่หาที่

ไปตกแต่งคูเมืองที่กาญจนบุรีเพื่อต้อนรับพระเจ้าตะเบ็งชเวตี้ เมื่อทัพหงสาวดีมาถึงต่างก็ร่วมแรง
ร่วมใจกันรบอย่างเต็มความสามารถแม้แต่พระสงฆ์ก็ช่วยออกรบครั้งนี้

พระภิกษุสงฆ์ อาตมาจะไม่รอทัพพระมหาธรรมราชา
มาถึงคอก เราจะขึ้นไปรอรับมือพวกมัน
บนเชิงเทิน ให้พวกพม่ารำมึญเห็นกับตา
ว่าชาวโยชยามิเคยเกรงกลัวใคร

หม่อมเจ้าชาตรีเฉลิม ยุคล

เมื่อถึงคราวศึกบ้านเมืองอยู่ในภาวะคับขันทุกคนต่างช่วยกันต่อสู้ปกป้องบ้านเมือง
ดังคำพูดที่ว่า “ชาวโยชยามิเคยเกรงกลัวใคร” เป็นคำพูดที่แสดงให้เห็นถึงความกล้าหาญของ
ชาวเมืองแม้กระทั่งพระสงฆ์ก็ต้องออกรบเพื่อปกป้องบ้านเมือง เมื่อชมภาพยนตร์ผู้ชมต่างก็รับรู้ถึง
ความกล้าหาญนี้จากบทพูดของตัวละคร

๒.๑.๓ การเสียดสละ

การเสียดสละเป็นสิ่งที่ประเทศชาติต้องการเป็นอย่างมาก เพราะปัญหาที่ก่อให้เกิด
ความไม่สงบสุขนั้นมีสาเหตุสำคัญมาจากการที่คนเราเห็นแก่ประ โยชน์ส่วนตนมากกว่าประเทศชาติ
เมื่อคนส่วนใหญ่ยึดแค่ประ โยชน์ส่วนตนเป็นหลักประเทศชาติก็จะเกิดความวุ่นวาย ภาพยนตร์
อิงประวัติศาสตร์ไทยเรื่องสุริโยไท พบการเสียดสละความสุขส่วนตัวเพื่อประ โยชน์สุขส่วนรวมของ
พระสุริโยไทในคราวพระเทียรราชาทรงเจริญพระชันษาได้กราบทูลสมเด็จพระอาทิตย์ยาเจ้าพระราชา
บิดาให้สว่ขอพระสุริโยไทกับออกญาศรีสุรินทร์ พระสุริโยไทนั้นไม่ปรารถนาที่จะอภิเษกสมรสกับ
พระเทียรราชาจึงเสด็จหนีการอภิเษกสมรส แต่ก็ถูกทหารของสมเด็จพระรามธิบดีเจ้าจับได้
เสียก่อน สมเด็จพระรามธิบดีเจ้าจึงทรงมีพระคำรัสให้ขอลิดเกี่ยวกับการอภิเษกสมรสของ
พระสุริโยไทดังนี้

สมเด็จพระรามธิบดี เจ้าหาได้ปรารถนาจะออกเรือน
ด้วยพระเทียรราชาผู้เป็นภาคิยะ
แห่งเราสุริโยไท...เข้าจะรักตน
ยิ่งกว่าแผ่นดินกระนั้นหรือ

หม่อมเจ้าชาตรีเฉลิม ยุคล

สมเด็จพระรามธิบดีทรงมีพระคำรัสให้ขอลิดว่า การที่พระสุริโยไทไม่พึงใจ
ที่จะอภิเษกสมรสกับพระเทียรราชานั้นพระองค์ก็ไม่อาจหักหาญน้ำใจ แต่ถ้าพระสุริโยไทนั้นเห็น
แก่ประ โยชน์สุขส่วนตน ไม่ยอมอภิเษกสมรสในคราวนี้ความสัมพันธ์ระหว่างอโยชยากับพิษณุโลก

ก็จะบาดหมางต่อไปเบื้องหน้า เมื่อได้ฟังพระราชดำรัสดังกล่าวแล้วพระสุริโยไทก็เห็นจริงตามนั้น จึงยอมอภิเษกสมรสกับพระเทียรราชา

นอกจากการเสียดสประ โยชน์สุขส่วนตนของพระสุริโยไทแล้ว การเสียดสประนี้ยังปรากฏในคำพูดของพระเทียรราชาในขณะที่ทรงผนวช เมื่อขุนพิเรนทรเทพและขุนอินทรเทพได้เข้าเฝ้าเพื่อทูลขอให้ลาสิกขาครองราชสมบัติคือ โยชยาดังนี้

พระเทียรราชา กาลครั้งนี้มีต่างจากราวพระผู้มี
พระภาคพิชิตมาร...เราจึงพร้อม
รับนิมนต์ขุนแลหลวงท่านขึ้นครอง
แผ่นดินดับทุกข์เข็ญ ขออาณูภาพ
คุณพระรัตนตรัย พระเสื่อเมือง
ทรงเมือง จงอารักขาท่านทั้งหลาย
ให้ทำการสำเร็จลุถึงเหนือเกล้า
ราชศัตรุชุกอูปถัมภ์พระศาสนาแล
บ้านเมืองให้คั่นคงสวัสดิ์ดีดังเดิมเถิด

หม่อมเจ้าชาตรีเฉลิม ยุคล

พระมหากษัตริย์คือบุคคลที่ยอมแบกรับความทุกข์ยากของราษฎรให้ประชาชนอยู่ดีกินดี ดังนั้นผู้ที่เป็นพระมหากษัตริย์จะต้องทำงานหนักเสียดสความสุขส่วนตนเพื่ออุทิศเวลาทำงานหาหนทางให้ประชาชนอยู่ดีกินดี ดังนั้นการที่พระเทียรราชาจะครองราชสมบัติจึงเท่ากับพระองค์ยอมแบกรับความทุกข์ยากของราษฎรมาเป็นภาระของพระองค์ซึ่งเป็นเรื่องที่ทำได้ยากและต้องใช้เวลายาวนานยิ่ง นอกจากการเสียดสของพระบรมวงศานุวงศ์แล้ว ข้าราชการ ขุนนาง และทหารในพระเทียรราชาก็ดำเนินตามผู้เป็นนายคือยอมเสียดสประ โยชน์ส่วนตนเพื่อประ โยชน์ส่วนรวมเช่นขุนอินทรเทพซึ่งยอมพลีชีพเพื่อแทนคุณแผ่นดินคับทสนทนากับขุนพิเรนทรเทพดังนี้

ขุนพิเรนทรเทพ	ท่านเป็นราชองครักษ์หมาย แต่งทำอุบายมาล้วงความหรือมิใช่
ขุนอินทรเทพ	หากข้ามีใจประทุษแล้วไซร์มิหรือ ข้าจะมาแต่หัวเดียวเดี่ยวโคค ข้า พร้อมร่วมรบเคียงบ่าเคียงไหล่ พลีชีพสังเวทแผ่นดิน หากแต่ใคร ท่านไขข้อกังขาข้าสักเพียงคำก่อน

หม่อมเจ้าชาตรีเฉลิม ยุคล

ขุนอินทรเทพแต่เดิมนั้นเป็นราชองครักษ์ในขุนวรวงศาธิราชและท้าวศรีสุดาจันทร์ แต่ในใจนั้นไม่ได้เคียดพขุนวรวงศาธิราชแม้แต่น้อย เพราะเมื่อคราวสมเด็จพระไชยราชาธิราชเสด็จสวรรคตท้าวศรีสุดาจันทร์และขุนวรวงศาธิราชได้ให้ร้ายสร้อยคนรักของขุนอินทรเทพว่าเป็นผู้ลอบวางยาสมเด็จพระไชยราชาธิราชจึงถูกประหารทำให้ขุนอินทรเทพ โกรธแค้นและคอยหาทางแก้แค้นให้คนรัก เมื่อได้ทราบข่าวว่าขุนพิเรนทรเทพวางแผนการลอบสังหารขุนวรวงศาธิราชและท้าวศรีสุดาจันทร์จึงคิดร่วมมือกับขุนพิเรนทรเทพด้วยอยากปราบขบถทั้งสองนี้ให้ออกไปจากแผ่นดิน ซึ่งตนเองนั้นยินดีสละแม้กระทั่งชีวิตเพื่อแทนคุณแผ่นดิน

นอกจากนั้นแล้วยังปรากฏการเสียดสละของหมื่นราชเสน่หาในคราวพระเจ้าตะเบ็งชเวตี้ยกทัพมาคือ โยธยาทำให้เหล่าทหารต้องเตรียมการป้องกันพระนครอย่างแข็งขันยอมสละความสุขสบายเพื่อออกรบป้องกันพระนคร โดยเฉพาะหมื่นราชเสน่หานั้นต้องออกไปตั้งค่ายที่กาญจนบุรีหวังว่าจะช่วยต้านทัพหงสาวดีรอให้พระมหาจักรพรรดิจัดแต่งเมืองเพื่อรับศึก โดยไม่คิดที่จะกลับพระนครยอมสู้จนตัวตาย ณ สนามรบดังนี้

หมื่นราชเสน่หา

ค่ายที่เมืองกาญจนบุรีตั้งอยู่ยัง
ชัยภูมิที่มีเป็นรองด้วยเมืองนั้น
สร้างอยู่บนผาสูงเหนือแนวใหญ่
อันสลับกับลำตะเพินมีนทีถึงสอง
สายเป็นปราการธรรมชาติ พระเจ้า
หงสาเห็นจะเข้าหักเอาได้ยาก ข้า
พระพุทธเจ้าคงอาจต้านทัพพม่า
รามัญได้ไปกระทั่งพระองค์จัดแต่ง
พระนครรับศึกแล้วเสร็จ

พระมหาจักรพรรดิ

ออกญาพุดเจรจาตั้งมิติดจะกลับ
ศรีอโยธยากระนั้น

หม่อมเจ้าชาตรีเฉลิม ยุคล

จากบทสนทนาจะเห็นได้ว่าหมื่นราชเสน่หานั้นไม่คิดถึงความสุขส่วนตัวคนแม่แต่น้อยกลับคิดแต่จะเตรียมการป้องกันข้าศึกแม้ต้องสละชีวิตตนเองก็ยอม ด้วยหมื่นราชเสน่หานั้นเห็นตัวอย่างการเสียดสละของพระมหาจักรพรรดิและพระสุริโยไทผู้เป็นนายจึงยึดเอาเป็นเยี่ยงอย่าง ถ้าบุคคลใดมีผู้ได้บังคับบัญชาอย่างนี้ย่อมนำความสุขและความเจริญมาสู่องค์กรนั้น ๆ

๒.๑.๔ ความมีน้ำใจ

ความมีน้ำใจของคนในชาติที่มีให้กันนั้นเป็นแรงสำคัญที่ทำให้เกิดความรักและสามัคคีในชาติก่อเกิดความเห็นใจซึ่งกันและกัน เมื่อประสบกับความทุกข์ยากเดือดร้อนก็ยินดีที่จะช่วยเหลือเสมอ ภาพยนตร์อิงประวัติศาสตร์ไทยเรื่องสุริโยไทพบความมีน้ำใจของพระมหาจักรพรรดิที่มีต่อพระมหาธรรมราชา ในคราวที่พระมหาธรรมราชาเกณฑ์มาช่วยออกญาจักรีที่กาญจนบุรี ได้สำเร็จจนพม่าล่าถอยไป พระมหาธรรมราชาจึงนำทัพออกไปตั้งรับศึกพระเจ้าตะเบ็งชเวตี้ที่ทุ่งมะขามหย่องแต่ต้องกลศึกพระเจ้าตะเบ็งชเวตี้ พระมหาจักรพรรดิจึงทรงยกทัพหลวงไปกู้ทัพพระมหาธรรมราชา การกระทำของพระมหาจักรพรรดิถือเป็นการแสดงความมีน้ำใจต่อพระมหาธรรมราชาดังบทสนทนาระหว่างพระมหาจักรพรรดิและพระสุริโยไทดังนี้

พระสุริโยไท	พระมหาธรรมราชาต้องกลศึก กระหนาบพระเจ้าตะเบ็งชเวตี้ แล้วเพคะ
พระมหาจักรพรรดิ	อย่าซ้ำหมิ่นชลธิทร์เจ้าองแตง เครื่องมันพลายแก้วจักรพรรดิ บัดเดี๋ยวนี้
พระสุริโยไท	แต่การทั้งสิ้นเป็นกลศึกของ พระเจ้าหงสาสิ้นคำที่หมายจะ ปลิดพระชนม์ชีพพระองค์ เพื่อเร่งเสด็จศึก
พระมหาจักรพรรดิ	หากเรานำพลออกรบอโยธยาก็ มีพันพินาศเช่นกันขวัญกำลังใจ ของไพร่พลที่ไหนจะมีเหลือ ถึงมีไพร่พลพม่ารามัญจะมากล้น พันทุ่งภูเขาทองยันมะขามหย่อง เราก็จำต้องแต่งพลออกไปกู้ทัพ พระมหาธรรมราชาให้จงได้

หม่อมเจ้าชาติตรีเฉลิม บุคค

แม้พระมหาจักรพรรดิจะไม่ใช้พระมหาภักตร์ย็อดนักรบเช่นพระมหาธรรมราชา แต่พระองค์ก็ทรงมีความกล้าหาญที่ยกทัพออกไปรบกับทัพของพระเจ้าตะเบ็งชเวตี้ และที่สำคัญกว่านั้นคือพระองค์ทรงมีน้ำพระทัยงดงามอย่างยิ่ง ทรงรู้ว่าในการรบนั้นทหารต้องการกำลังใจ

และความอึดเข็มในการรบ เมื่อพระมหารัชมหาราชต้องกลเข้าศึกถ้าพระองค์ไม่ยกทัพหลวงไปช่วยทหารเหล่านั้นก็จะเสียกำลังใจและพ่ายแพ้ในที่สุดพระองค์จึงต้องยกทัพหลวงออกไปสู้ทัพพระมหารัชมหาราชเพื่อเรียกขวัญและกำลังใจของเหล่าทหารให้กลับคืนมา ความมีน้ำใจของพระมหจักรพรรดินี้เองที่ทำให้ผู้ชมเกิดความซาบซึ้งและประทับใจเห็นคุณค่าของการมีน้ำใจให้แก่กันและกันว่าสามารถเอาชนะภัยทั้งปวงได้

๒.๒ ความเป็นพวกพ้องเดียวกัน

ภาพยนตร์อิงประวัติศาสตร์ไทยเรื่องสุริโยไทปรากฏความขัดแย้งระหว่างราชวงศ์สุพรรณภูมิและราชวงศ์พระร่วงข้างพระมหจักรพรรดิและพระสุริโยไทที่ขัดแย้งกับราชวงศ์อยู่ทองข้างท้าวศรีสุดาจันทร์ ดังนั้นวาทกรรมที่ปรากฏจึงเกี่ยวกับการแสดงถึงความเป็นพวกพ้องเดียวกันข้างพระสุริโยไทเพื่อคานอำนาจของท้าวศรีสุดาจันทร์ วาทกรรมที่ปรากฏคือ การไว้วางใจ การให้สัตย์สาบาน การให้สัญญา และการรู้จักประมาณตนดังจะกล่าวต่อไปนี้

๒.๒.๑ การไว้วางใจ

การไว้วางใจซึ่งกันและกันเป็นสิ่งที่ดีและควรมีในสังคม เมื่อคนในสังคมไว้วางใจซึ่งกันและกันสังคมนั้นบ้านเมืองนั้นก็จะเป็นสุข เมื่อเกิดปัญหาที่ไม่ระแวงและกล่าวโทษผู้อื่น ภาพยนตร์อิงประวัติศาสตร์ไทยเรื่องสุริโยไทปรากฏการไว้วางใจของออกญามหาเสนาซึ่งเป็นข้าราชการผู้ใหญ่ที่มีต่อพระเทียรราชา ในตอนที่ออกญามหาเสนามาพบการฝึกซ้อมของทหารจำนวนมากที่วังของพระเทียรราชา พระสุริโยไทจึงถามความคิดเห็นของออกญามหาเสนาที่มีต่อการฝึกซ้อมทหารดังบทสนทนาต่อไปนี้

ออกญามหาเสนา	ฝ่าพระบาททรงรู้ใจคนแก่จริง ๆ พะยะค่ะ หากมีรู้ว่าเป็นวังของ พระอนุชาเห็นทหารและไพร่พล ซ้อมรบกันเช่นนี้ข้าพระพุทธเจ้า อาจจะคิดว่านี่เป็นวังของขบถ เป็นแน่แท้พระพุทธเจ้าค่ะ
พระสุริโยไท	แล้วเหตุใดพระอนุชาจะคิดการ เป็นขบถมิได้
ออกญามหาเสนา	พระอนุชาทรงมีความจงรักภักดีต่อ พ่ออยู่หัวเจ้ายิ่งกว่าผู้ใดในอยุธยา นอกจากออกญามหาเสนาผู้นี้เท่านั้น

ขอผู้จงทศนั้น จงอย่าคงอยู่ได้ในมหา
 เสวตฉัตรองค์เทพยุคาคณมีชื่อจงช่วย
 ลงทัณฑ์ให้ตายในสามวันอย่าให้ทัน
 ในสามเดือน อย่าให้เคลื่อนในสามปี
 อย่าให้มีสุขสวัสดิ์ชั่วกาลนานเถิด

หม่อมเจ้าชาตรีเฉลิม ยุคล

พระเทียรราชาได้ให้สัตย์สาบานต่อเทพยดาฟ้าดินเพื่อเป็นองค์พยานในคำพูดของ
 พระองค์ว่าเจ้านายในราชวงศ์โยธยานั้นจะไม่มีผู้ใดคิดร้ายต่อพี่น้อง ญาติวงศ์ และผู้มีบุญคุณที่ทำให้
 ให้พระองค์ได้เสวยราชสมบัติ ถ้าผู้ใดได้กระทำความผิดคำสาบานพระเทียรราชาได้วางบทลงโทษอย่าง
 รุนแรงคือขอให้อย่าได้ครองราชสมบัติ และอย่าได้มีชีวิตยืนยาวให้ตายภายในสามวันซึ่งถือว่าเป็น
 บทลงโทษที่ทำให้คำพูดนั้นมีความน่าเชื่อถือและศักดิ์สิทธิ์เป็นอย่างมาก

๒.๒.๓ การให้สัตย์

ในวัยหนุ่มสาวขุนพิเรนทรเทพและพระสุริโยไทมีความรักต่อกันแต่ด้วยเหตุ
 จำเป็นทำให้พระสุริโยไทต้องอภิเษกสมรสกับพระเทียรราชาทั้งคู่จึงต้องพลัดพรากแต่ด้วยความรัก
 ที่จริงใจและปรารถนาดีต่อกันแม้ไม่สมหวังในความรักขุนพิเรนทรเทพก็ได้ให้สัตย์ต่อ
 พระสุริโยไทว่าจะคอยปกป้องช่วยเหลือพระองค์ดังนี้

ขุนพิเรนทรเทพ

ฟังพี่สุริโยไททุกถ้อยถ้วนคำ

ล้วนเป็นสัจจะของชายชาติ

นักรบ หากมือหน้าเพลาใด

พระน้องมีพระประสงคใน

กำลังกายและสติปัญญาของ

ข้าแล้วไชร้อเพียงแจ้งให้ข้า

ได้รู้ข้าจะข้ามน้ำตวยเพลิงมาหา

ได้ในทิวาราตรีนั้นมิมีผิดผ่อน

หม่อมเจ้าชาตรีเฉลิม ยุคล

ด้วยคำมั่นที่ขุนพิเรนทรเทพให้ไว้กับพระสุริโยไทว่าเมื่อใดที่พระนางต้องการ
 ความช่วยเหลือจากพระองค์ขอให้บอกให้ได้รับรู้จะมานันทันทีไม่มีผิดผ่อน เมื่อบ้านเมืองเกิดความ
 ไม่สงบสุขพระสุริโยไทจึงขอความช่วยเหลือจากขุนพิเรนทรเทพ เมื่อรำลึกถึงคำมั่นที่ให้ไว้

ขุนพิเรนทรเทพจึงเดินทางมาโยชยาในทันที จะเห็นได้ว่าแม้ความรักระหว่างพระสุริโยไทและขุนพิเรนทรเทพจะไม่สมหวังแต่ด้วยความรักที่ยิ่งใหญ่ระหว่างทั้งสองพระองค์จึงนำความสุขคืนสู่อโยชยาและอาณาประชาราษฎร์

๒.๒.๔ การรู้จักประมาณตน

การรู้จักประมาณตนพอใจในสิ่งที่คนมีอยู่นอกจากจะไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อนแล้วยังสามารถสร้างสุขให้เกิดขึ้นในจิตใจผู้ันด้วย ภาพยนตร์อิงประวัติศาสตร์ไทยเรื่องสุริโยไทพบการรู้จักประมาณตนของพระเทียรราชาในคราวที่พระอัครชายาพระสนมเอกในสมเด็จพระบรมราชาหน่อพุทธางกูรให้ประสูติการพระโอรส พระสุริโยไททรงยินดีที่พระเทียรราชาจะได้มีพระอนุชาแต่พระเทียรราชากลับรู้จักประมาณตนว่าพระองค์เป็นเพียงลูกพระสนมไม่มีบุญจะได้เป็นพระเชษฐาของกษัตริย์ในเบื้องหน้าดังนี้

พระเทียรราชา	หน่อพระพุทธเจ้าเสด็จพระราชสมภพแล้ว
พระสุริโยไท	พระองค์ก็ทรงมีพระอนุชาแล้ว...
พระเทียรราชา	อย่านำเราไปนับญาติกับพวกหน่อพระพุทธเจ้า เราเป็นแค่เพียงลูกพระสนม
พระสุริโยไท	แต่พระองค์ก็ทรงเป็นพระเชษฐาขององค์หน่อพระพุทธเจ้า
พระเทียรราชา	เราหาได้มีบุญญาธิการจะเป็นได้ถึงพระเชษฐาของพระมหากษัตริย์ ในเบื้องหน้าดอกเจ้า แข่งเรือแข่งพายชนะแข่งได้แต่แข่งบุญแข่งวาสนา นั้นหาได้ไม่ ทุกสิ่งแล้วแต่เวรแต่กรรม ยากจะมีผู้ใดหลีกเลี่ยงได้

หม่อมเจ้าชาตรีเฉลิม ยุคล

พระเทียรราชาทรงทราบว่าพระโอรสที่ประสูติจากพระอัครชายานั้นจะได้ครองราชสมบัติสืบไปจึงไม่คิดริษยาอยากได้ราชสมบัติ ซึ่งความคิดนี้ส่งผลให้พระองค์ใช้ชีวิตอย่างสงบสุขไม่เดือดร้อนเพราะความอยากได้ราชสมบัติ เมื่อไม่มีการแก่งแย่งบ้านเมืองก็สงบสุขประชาชนไม่เดือดร้อน แต่ถ้าเมื่อใดที่คนเราไม่รู้จักประมาณตนก็จะพบกับความทุกข์เมื่อไม่ได้ไม่มีในสิ่งที่ต้องการก็จะแก่งแย่งชิงดีส่งผลให้ผู้อื่นเดือดร้อนและบ้านเมืองไม่สงบสุข

๒.๓ ยุทธวิธีการรบ

ยุทธวิธีการรบในภาพยนตร์อิงประวัติศาสตร์ไทยเรื่องสุริโยไทนั้นประกอบด้วย การเตรียมความพร้อมของกองกำลังฝ่ายพระเทียรราชาเพื่อคานอำนาจของท้าวศรีสุดาจันทร์ การฝึกอาวุธเมื่อเกิดการจลาจลในเมืองหลวง และการทำทนายศัตรู ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๒.๓.๑ การเตรียมความพร้อม

การเตรียมความพร้อมในภาพยนตร์อิงประวัติศาสตร์ไทยเรื่องสุริโยไทนั้นแสดงให้เห็นถึงความเป็นผู้รอบคอบ คิดการล่วงหน้า และการรู้จักเลือกจังหวะเวลาของพระสุริโยไทเป็นอย่างดี พระองค์ไม่ไว้วางพระทัยในท้าวศรีสุดาจันทร์มาแต่ต้นเพราะท้าวศรีสุดาจันทร์นั้นสืบเชื้อสายมาจากราชวงศ์อู่ทองคงคิดหาทางที่จะให้ราชวงศ์อู่ทองเรื่องอำนาจขึ้นมาดังก่อน พระสุริโยไทจึงต้องคิดการปกป้องราชสมบัติตั้งในคราวที่สมเด็จพระไชยราชาธิราชเสด็จออกรบทางหัวเมืองฝ่ายเหนือของอโยธยา ทหารได้ส่งข่าวมายังเมืองหลวงว่าพระองค์ต้องพระแสงปืนบาดเจ็บสาหัส พระสุริโยไทจึงทูลให้พระเทียรราชาได้ทราบถึงเหตุการณ์ดังกล่าวและทูลให้พระเทียรราชาตัดสินพระทัยว่าจะเตรียมความพร้อมอย่างไรดังนี้

พระสุริโยไท พ้ออยู่หัวทรงประชวรต้องปิ่น
 พวกล้วนเพคะ หากทรงมีภัย
 ตรายถึงพระชนม์ชีพแผ่นดิน

จะไร้พ้ออยู่หัว เป็นเพลลาที่
 พระองค์จะต้องตัดสินพระทัย

พระเทียรราชา ตัดสินใจด้วยเรื่องอันใดหรือ

พระสุริโยไท ตัดสินพระทัยเตรียมไพร่พลให้
 พร้อมสรรพ หากพ้ออยู่หัวทรง
 สิ้นพระชนม์ชีพผู้เดียวที่จะ
 ปกป้องราชสมบัติคือพระองค์

พระเทียรราชา แต่พ้ออยู่หัวยังมีทรงสิ้นพระชนม์

พระสุริโยไท หากถึงเพลานั้นกาลก็จะสาย
 เกินไปเพราะแม่อยู่หัวศรีสุดาจันทร์
 นั้นคงไม่ปล่อยให้โอกาสผ่านไป
 โดยแน่แท้

หม่อมเจ้าชาตรีเฉลิม ยุคล

พระเทียรราชานั้นไม่ทรงฝึกใฝ่ในราชสมบัติและด้วยความจงรักภักดีที่มีต่อสมเด็จพระไชยราชาธิราช ถ้าสมเด็จพระไชยราชาธิราชเสด็จสวรรคตแล้วให้พระราชโอรสสืบราชสมบัติสืบต่อพระองค์ก็ไม่ทรงวิตก แต่พระสุริโยไทนั้นคาดว่าถ้าสมเด็จพระไชยราชาธิราชเสด็จสวรรคตท้าวศรีสุดาจันทร์ต้องหาหนทางให้ราชวงศ์อุทองได้กลับมาเรืองอำนาจและยึดครองอโยธยาอีกครั้ง พระองค์จึงได้เตรียมการป้องกันภัยที่จะเกิดขึ้นกับราชวงศ์สุพรรณภูมิ ซึ่งความเป็นผู้รอบคอบและคิดการณ์ไกลของพระสุริโยไทนี้เองที่ทำให้พระเทียรราชาได้เสวยราชสมบัติอโยธยาในคราวต่อมา

๒.๓.๒ การฝึกอาวุธ

ในขณะที่บ้านเมืองอยู่ในภาวะสงครามและความไม่ไว้วางใจที่เกิดขึ้น การเตรียมการรบก็มีความสำคัญเช่นเดียวกัน ด้วยเหตุนี้พระสุริโยไทจึงได้ให้ไพร่พลและทหารในสังกัดพระเทียรราชาฝึกซ้อมและหายุทธวิธีการรบแบบใหม่บ่อยครั้งเพื่อจะได้มีชัยเหนือศัตรู ซึ่งการฝึกอาวุธนี้มีหมื่นราชเสนาหาเป็นทหารคนสนิทที่คอยกำกับดูแลทหารให้มีความเชี่ยวชาญ เมื่อพบยุทธวิธีการรบแนวใหม่ก็จะมากราบทูลพระสุริโยไท ดังในคราวที่พบว่าการรบโดยใช้อาวุธปืนนั้นมีประสิทธิภาพยิ่งนักดังนี้

พระสุริโยไท

ข้ายังคิดเห็นว่าธนูกับลูกดอกแล
ปืนยานั้นแม่นย่ำกว่าปืนไฟมาก
หลายนัก ไหนเอาธนูมาให้ข้าลี

หมื่นราชเสนาหา

ฝึพระหัตถ์ของพระนางยังหา
ผู้ใดเสมอมิได้ดังเคยพะยะคะ

พระสุริโยไท

แล้วเหตุใดจึงมีปืนยิงเจ็ญ
ให้ข้ากับลูกมุงฝึกปรือปืนไฟ
ของเหล่าฝรั่งแขนหลายนัก

หมื่นราชเสนาหา

ก็ด้วยปืนไฟนั้นยังได้ไกลกว่า
ทั้งอำนาจฤทธิ์มีเหนือธนูหน้าไม้
นักพะยะคะ การศึกในยุคนี้จำต้อง
ได้ศาสตราเข็ญนี้ไว้ใช้ในราชการ
ตำราพิชัยสงครามตำหรับเดิมเห็น
สมควรแก่เวลาที่จะต้องชำระตัด
แปลง หากหมายจะเอาชัยเหนือ
อริราชศัตรูพะยะคะ

หม่อมเจ้าชาตรีเฉลิม ยุคล

ในการรบแต่ละครั้งเพื่อป้องกันการสูญเสียไพร่พลและสามารถเอาชนะข้าศึกได้จึงต้องมีอาวุธที่เพียงพอและมีอานุภาพสูง หมั้นราชเสนาหาจึงทูลเชิญให้พระสุริโยไทลองฝึกยิงปืนไฟที่มีอานุภาพแทนการใช้ธนูและหน้าไม้ซึ่งพระสุริโยไทนั้นทรงเห็นด้วย แสดงให้เห็นว่าพระองค์ทรงเป็นผู้ยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นและยึดประโยชน์ของประเทศชาติบ้านเมืองเป็นหลัก ยุทธวิธีการรบใดที่สามารถปกป้องบ้านเมืองไว้ได้พระองค์ก็จะพิจารณาและเห็นด้วย บ่งบอกให้ทราบถึงความรักที่มีต่อประเทศชาติของพระองค์

๒.๓.๓ การทำทนาย

การทำทนายในภาพยนตร์อิงประวัติศาสตร์ไทยเรื่องสุริโยไทพบในคราวที่ทัพหงสาวดียกมาบุกค่ายของออกญาจักรีที่กาญจนบุรี พระเจ้าตะเบ็งชเวตี้ประกาศว่าถ้าผู้ใดสามารถเปิดประตูค่ายออกญาจักรีได้จะพระราชทานทองคำพันชั่ง สีหตูจึงอาสาทัพหงสาวดีเปิดประตูค่ายออกญาจักรีจนค่ายจะแตกแต่พระมหาธรรมราชาช่วยป้องกันค่ายได้ทัน พระมหาธรรมราชาจึงส่งพระราชสาส์นไปถึงพระเจ้าตะเบ็งชเวตี้ โดยลักกลางแผ่นหลังทหารพม่าด้วยคำที่แสดงถึงการทำทนายดังนี้

พระมหาธรรมราชา ถวายบังคมแทบเบื้องพระบาทพระเจ้า
หงสาเกตุมวดีผู้เป็นใหญ่ การอันพระองค์
ทรงมีโองการประกาศแก่พลพลพยุห
เสนาว่าจะพระราชทานทองคำพันชั่ง
ให้แก่ผู้ที่ทำญกล้าเปิดประตูค่ายออกญา
จักรี ณ ตำบลภูเขาทองนั้น บัดนี้ข้าพระมหา
ธรรมราชาเจ้าราชธานีสองแควฝ้ายเหนือ
ได้เปิดซึ่งประตูค่ายนั้นถวายแล้ว พระองค์
จงเร่งนำทองมาพระราชทานให้ข้าตามทีลั่น
สัตย์ปฏิญาณไว้อย่าช้าที่ ข้าแลไพร่พลจะออก
มารั้งทัพรอท่าพระองค์อยู่หน้าค่ายชายทุ่ง
มะขามหย่อง หากพระองค์ทรงเป็นบรม
จักราริราชมีเดชานุภาพปราบไปในทิศทิศ
ตั้งคำล้าถือแล้วไซ้ กิจเร่งนำทองนพคุณ
พันชั่งอันเป็นกำหนดศึกมาพระราชทาน
ให้ข้าโดยพลันเถิด

หม่อมเจ้าชาตรีเฉลิม ยุคล

สารที่พระมหาธรรมราชาส่งถึงพระเจ้าตะเบ็งชเวตี้นั้นมีเนื้อหาทำทนายให้พระเจ้าหงสาวดีตะเบ็งชเวตี้เร่งนำทองคำมาประทานแก่ผู้เปิดประตูค่ายออกญาจักรี ได้ซึ่งก็คือพระมหาธรรมราชานั่นเอง เนื้อความที่แท้จริงของสารคือการทำทนายให้พระเจ้าตะเบ็งชเวตี้ยกทัพออกมาสู้ศึก โดยพระมหาธรรมราชาทำทนายถึงความยิ่งใหญ่ของพระเจ้าตะเบ็งชเวตี้ว่าหากทรงเก่งกล้าสมคำร่ำลือไปทั่วสิบทิศก็ขอให้พระองค์ยกทัพออกมาต่อสู้เพื่อลบคำปรามาสของพระมหาธรรมราชา เมื่อผู้ชมภาพยนตร์ก็จะรู้สึกสนใจกับการทำทนายของพระมหาธรรมราชาเพราะผู้ชมนั้นเปรียบตัวเองเป็นชาวอโยธยาคนหนึ่ง เมื่ออโยธยาแพ้ศึกก็เสียใจแต่ถ้าอโยธยาระงับศึกก็จะดีใจด้วย

๒.๔ การยกย่อง/เชิดชู

การยกย่อง/เชิดชูซึ่งกันและกันเป็นสิ่งที่ดีงามในสังคมแสดงถึงการให้เกียรติบุคคลอื่น การยกย่องเชิดชูที่ปรากฏในภาพยนตร์อิงประวัติศาสตร์ไทยเรื่องสุริโยไทนั้นเป็นการเชิดชูพระเกียรติของพระมหากษัตริย์และการกล้าวยกย่องขุนพิเรนทรเทพดังนี้

๒.๔.๑ การเชิดชูเกียรติ

ภาพยนตร์อิงประวัติศาสตร์ไทยเรื่องสุริโยไทพบการเชิดชูเกียรติพระเทียรราชาในบทสนทนาระหว่างพระสุริโยไทและแม่นมที่กล่าวถึงพระเทียรราชาในคราวที่พระสุริโยไทนำสมบัติเก่าไปขายเพื่อซื้อศาสตราวุธให้ทหารพระเทียรราชาเพื่อเป็นเครื่องเชิดชูพระเกียรติดังนี้

พระสุริโยไท แต่เราจำเป็นต้องมีทรัพย์เพื่อซื้อ
ศาสตราซื้อเกาะวิลาศโปรตุเกส
ซื้อเสื้อสนอบให้ข้าทหารของ
พระเทียร

ขุนพิณิจ ก็เห็นจะต้องอาศัยของเก่าตามมี
ไปก่อนพะยะค่ะ

พระสุริโยไท หาได้ไม่ เครื่องศาสตราวุธที่มีอยู่
ล้วนบุบสลายเป็นเศษซากสิ้นทั้ง
บรรดาอาวุธเครื่องยศทหารเป็น
สมบัติที่เชิดชูพระอิสริยยศอิสริยศศักดิ์
ของพระเทียรท่าน หากปล่อยให้เก่า
คร่ำคร่าไม่เจริญตาเกรงจะเป็นที่ครหา
ได้ เอาของนี้ไปไขว้ไว้กับเงินเส็งที่
ปากคลองนายไก่อเห็นจะได้ฮู้ฮู้
หลายซ่งพอซื้อหาของจำเป็นให้ข้า

แม่นม	ทหารของพระเทียร ได้กระมัง
	แต่นี้เป็นสมบัติเก่าที่สมเด็จพระแม่
	ประทานให้พระองค์นี้เพคะ
พระสุริโยไท	สมบัตินอกกายหาได้สำคัญ
	เท่าพระเกียรติผู้สวามีไม่

หม่อมเจ้าชาตรีเฉลิม ยุคล

แม้พระสุริโยไทจะไม่ได้อภิเษกสมรสกับพระเทียรราชาด้วยความเต็มใจ แต่เมื่อทรงเป็นพระอัครมเหสีในพระเทียรราชาแล้วก็จงรักภักดีต่อพระสวามีเป็นผู้คอยให้การสนับสนุนและส่งเสริมพระสวามี แม้ในคราวที่เงินในพระคลังลดน้อยลงพระองค์ก็ทรงขายสมบัติเก่าเพื่อซื้อเครื่องศาสตราวุธให้กองทัพในพระเทียรราชาเมื่อเห็นว่าอาวุธนั้นเก่าไม่เป็นที่เจริญตา เพราะทรงตระหนักว่าเครื่องศาสตราวุธเหล่านี้เป็นเครื่องบ่งบอกถึงพระเกียรติผู้เป็นพระสวามี แม้จะต้องใช้สิ่งของมีค่าไปจํานาเพื่อให้ได้เงินมาซื้อสิ่งของก็จำต้องทำ พระสุริโยไทถือเป็นแบบอย่างของภรรยาที่ดีส่งเสริมสามีให้มีความเจริญก้าวหน้า ขกย่องให้เกียรติ และรักษาเกียรติผู้เป็นสามี ซึ่งการกระทำเช่นนี้จะก่อให้เกิดความสุขในการครองเรือนต่อไป ความรักและเชิดชูเกียรติพระสวามีนี้เองได้สร้างความประทับใจให้เกิดขึ้นในใจของผู้ชม จากความรักที่เริ่มจากการใส่ใจเรื่องเพียงเล็กน้อยของพระสุริโยไทที่มีต่อพระเทียรราชาได้ส่งผลให้เกิดความรักและการเสียสละที่ยิ่งใหญ่ต่อไป

๒.๔.๒ การยกย่อง

การยกย่องในภาพยนตร์อิงประวัติศาสตร์ไทยเรื่องสุริโยไทเป็นการกล่าวยกย่องขุนพิเรนทรเทพ อันมีสาเหตุมาจากเมื่อขุนวรวงศาธิราชและท้าวศรีสุดาจันทร์เสวยราชสมบัติได้อำนวยผลประโยชน์ให้แก่พวกพ้องจนบ้านเมืองเกิดความวุ่นวาย ประชาชนเดือดร้อนเพราะถูกเอารัดเอาเปรียบจากอุปราชจันทหารคนสนิทของขุนวรวงศาธิราช พระสุริโยไทจึงให้หมื่นราชเสน่หานำความไปบอกขุนพิเรนทรเทพเพื่อหาวิธีการแก้ไข เมื่อหมื่นราชเสน่หาได้พบขุนพิเรนทรเทพได้กล่าวถึงสาเหตุการมาของตนและนำความจากพระสุริโยไทมากล่าวต่อขุนพิเรนทรเทพดังนี้

หมื่นราชเสน่หา	พระสุริโยไททรงมีรับสั่งให้ข้า เข้ามาเฝ้า ด้วยขอโยธยาศรีราม เทพนครยามนี้บ้านเมืองเป็น ทุริยศทุกหย่อมหญ้า ไพร่ฟ้า ได้ยากมิเว้นตัวคน ข้าก็ได้ยินมาดั่งนั้น แล้วนี้
ขุนพิเรนทรเทพ	

พระสุริโยไทหมายใจจะให้ข้า
 ทำการสิ่งใด
 หมื่นราชเสนาหา พระนางทรงเล็งเห็นว่าจะมีก็แต่
 พระองค์เท่านั้นที่อาจจะดับทุกข์
 เจ็ญของอาณาประชาราษฎร์และ
 พันฟูพระศาสนาให้คืนคงยั่งยืน
 สืบไป พระนางหมายพระทัยจะ
 ให้พระองค์เสด็จขึ้นพระนคร
 เพื่อกู้กรุง

หม่อมเจ้าชาตรีเฉลิม ยุคล

เมื่อหมื่นราชเสนาหาได้พบขุนพิเรนทรเทพจึงกล่าวยกย่องว่าขณะที่บ้านเมือง
 เตือคร่อนคงมีเพียงขุนพิเรนทรเทพเท่านั้นที่จะดับทุกข์เจ็ญของอาณาประชาราษฎร์และพันฟู
 พระพุทธศาสนาให้รุ่งเรืองขึ้นมาแล้วจึงบอกถึงคำรับของพระสุริโยไทให้ขุนพิเรนทรเทพได้ทราบ
 เมื่อบุคคลได้รับการยกย่องชื่นชมจากผู้อื่นก็ทำให้เกิดกำลังใจและภาคภูมิใจในการต่อสู้หรือทำ
 กิจการงาน เมื่อหมื่นราชเสนาหากล่าวยกย่องชื่นชมขุนพิเรนทรเทพก็ทำให้เกิดความมั่นใจยิ่งได้
 ทราบถึงความทุกข์ร้อนของอาณาประชาราษฎร์ด้วยแล้วก็ทำให้อุบายไปปราบปรามเหล่าขบถเพื่อ
 ปกป้องบ้านเมืองให้เกิดความสงบสุข ดังนั้นการกล่าวยกย่องชื่นชมของหมื่นราชเสนาหาจึงบรรลุ
 วัตถุประสงค์ของการมาหาขุนพิเรนทรเทพและเกิดประโยชน์สุขแก่บ้านเมือง

๒.๕ ความเข้มแข็ง

ภาพยนตร์อิงประวัติศาสตร์ไทยเรื่องสุริโยไทนำเสนอวาทกรรมความเข้มแข็ง ๒
 ลักษณะคือ ความเข้มแข็งของกองทัพ และความเข้มแข็งของผู้นำที่สามารถนำทัพให้มีชัยในการ
 ต่อสู้ได้ดังรายละเอียดต่อไปนี้

๒.๕.๑ ความเข้มแข็งของกองทัพ

ความเข้มแข็งของกองทัพมีส่วนสำคัญในการเสริมสร้างวาทกรรมการสร้างกระแส
 ความรักและสามัคคีในชาติเช่นกัน เพราะเมื่อผู้ชมได้ชมภาพยนตร์ที่นำเสนอเกี่ยวกับความเข้มแข็ง
 ของกองทัพจะเกิดความภาคภูมิใจรับรู้ถึงอำนาจและความยิ่งใหญ่ ภาพยนตร์อิงประวัติศาสตร์ไทย
 เรื่องสุริโยไทเสนอความเข้มแข็งของกองทัพในคราวที่สมเด็จพระไชยราชาธิราชยกทัพไปช่วยกู้
 เมืองเชียงใหม่คืนจากแสนคร้าวที่ก่อกบฏตั้งบทรขยายที่ว่า

อโยธยาเราจะตอบแทนล้านนา
ให้สาสมกับการทูลยศในครั้งนี้

หม่อมเจ้าชาตรีเฉลิม ยุคล

เพื่อเป็นการรักษาพระเกียรติของสมเด็จพระไชยราชาธิราชที่ทรงเป็นกษัตริย์ยอดนักรบและไม่ให้ประเทศราชอื่นดูแคลนอโยธยา สมเด็จพระไชยราชาธิราชจึงต้องยกทัพไปปราบปรามเชียงใหม่เพื่อไม่ให้คิดกระด้างกระเดื่องได้อีก ความหึงในศักดิ์ศรีของสมเด็จพระไชยราชาธิราชนี้เองที่ทำให้ผู้ชมเกิดความภาคภูมิใจในตัวพระมหากษัตริย์ที่เข้มแข็งสามารถปกป้องเกียรติภูมิของชาติไม่ให้ผู้ใดมาดูแคลนได้

๒.๖ ความเสื่อมถอย

ความเสื่อมถอยได้สร้างความหตุ้ให้เกิดขึ้นในใจของบุคคลเป็นอย่างมาก แม้เพียงคิดว่าจะเกิดความเสื่อมขึ้นก็ทำให้จิตใจหตุ้ได้ เมื่อไม่ยากให้เกิดความเสื่อมดังกล่าวจึงต้องหาวิธีการป้องกัน ดังปรากฏในภาพยนตร์อิงประวัติศาสตร์ไทยเรื่องสุริโยไทในคราวที่สมเด็จพระบรมราชาหน่อพุทธางกูรเสด็จสวรรคต พระรัฐภูวราชกุมารเสวยราชสมบัติสืบต่อจากพระราชบิดา ด้วยพระองค์ยังทรงเยาว์วัยพระอัครชายาและเหล่าขุนนางจึงว่าราชการแทน ขณะนั้นบ้านเมืองเกิดทุกข์เงี้ยวเพราะออกญาบวรราชบิณฑพระอัครชายาได้แสวงหาผลประโยชน์ให้พวกพ้องขุนนางทุจริต พระไชยราชาจึงนำกำลังจากพิษณุ โลกมายึดราชบัลลังก์จากพระรัฐภูวราชกุมารและพระอัครชายาดังบทสนทนาต่อไปนี้

หมื่นราชเสนาหา

สมเด็จพระไชยราชาทรงก่อกบฏ
พระองค์ท่านทรงยกกองทัพจาก
พิษณุ โลกเข้ามายึดพระราชบัลลังก์
พะยะค่ะ

...

พระเทียรราชา

เหตุใดพระองค์จึงทำการดังนี้
ในเมื่อพระองค์ก็ได้ถวายสัตย์
แล้วจะทรงรับองค์รัฐภูวราช
กุมารเป็นพ่ออยู่หัว ทรงสาบาน
ต่อหน้าสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งปวง

พระไชยราชา

แล้วเจ้าจะให้พี่ทำอย่างไรปล่อย
ให้อาณาประชาราษฎร์เดือดร้อน

พระเทียรราชา ทุกหย่อมหญ้าและที่เป็นอย่างนี้
 หาใช่พระองค์ทรงใคร่ได้ใน
 ราชสมบัติกระนั้นหรือ

พระไชยราชา ราชสมบัติของพี่อยู่แล้วแต่เดิม
 แต่พี่เห็นแก่คนที่ใกล้จะสิ้นลม...
 อีกไม่ช้าโยธยาก็จะถึงกาลแตกดับ
 ต้องตกอยู่ใต้อำนาจบารมีของพระเจ้า
 ทองอุตะเบ็งชเวตี้ และนี่เองที่ทำให้พี่
 จำต้องผิคำสัตย์ปฏิญาณที่ให้ไว้ต่อ
 พ่ออยู่หัวในพระบรมโกศ

หม่อมเจ้าชาตรีเฉลิม ยุคล

ในคราวที่สมเด็จพระบรมราชาหน่อพุทธางกูรเสวยราชสมบัติคือ โยธยา พระไชย
 ราราชดำรงตำแหน่งอุปราชเมืองพิษณุโลก ตามกฏมนเทียรบาลเมื่อสมเด็จพระบรมราชา
 หน่อพุทธางกูรเสด็จสวรรคตพระไชยราชาจะได้เสวยราชสมบัติสืบต่อ แต่เมื่อสมเด็จพระบรมราชา
 หน่อพุทธางกูรเสด็จสวรรคตกลับยกราชสมบัติให้พระรัฐภูวราชกุมารทำให้พระไชยราชาต้อง
 พระทัย แต่เพื่อเห็นแก่คนที่ใกล้สิ้นลมพระไชยราชาจึงยอมให้สัตย์สาบานว่าพระองค์จะไม่แย่งชิง
 ราชสมบัติโยธยาจากพระรัฐภูวราชกุมาร แต่เมื่อบ้านเมืองเกิดความไม่สงบสุขขึ้นพระองค์
 จำต้องผิคำสาบานเพื่อป้องกันความเลื่อมที่จะเกิดขึ้น และที่สำคัญกว่านั้นเพื่อปกป้องโยธยา
 ไม่ให้ตกเป็นประเทศราชของพระเจ้าหงสาวดีตะเบ็งชเวตี้

๒.๗ การกิดขบถ

ภาพยนตร์อิงประวัติศาสตร์ไทยเรื่องสุริโยไทปรากฏการกิดขบถของท้าวศรีสุดาจันทร
 ผู้สืบเชื้อสายมาจากราชวงศ์อู่ทอง ภาพยนตร์ดำเนินเรื่องโดยหยิบยกความขัดแย้งระหว่างตัวละคร
 และความมั่งคั่งใหญ่ไฝ่สูงของพระนางจันทามาสู่การสูญเสียราชวงศ์อู่ทองในที่สุด การกิดขบถนั้นมี
 สาเหตุมาจากพระมาตามหาธิกาเจ้าได้ชี้แนะให้ท้าวศรีสุดาจันทรคิดการขบถเพื่อให้ราชวงศ์อู่ทองได้
 กลับมารุ่งเรืองประกอบกับความมั่งคั่งใหญ่ไฝ่สูงของพระนางดังนี้

พระมาตามหาธิกาเจ้า กาลอันเข้ามาเยี่ยมข้าครานี้
 หาใช่เหตุบังเอิญไม่...
 สุพรรณภูมิได้ปล้นพระราช
 สมบัติของราชวงศ์อู่ทองมา

นานเกินกาลแล้ว แล้วต่อไป
เบื้องหน้าเจ้าจะรู้แจ้งในคำ
ของข้า หากเลือดของราชวงศ์
อยู่ทองในกายเจ้ายังเข้มข้น

หม่อมเจ้าชาติตรีเฉลิม ยุคล

ความมั่งใหญ่ใฝ่สูงของท้าวศรีสุดาจันทร์ยังปรากฏในคราวที่พระนางได้ลักลอบไปหา
ขุนชินราชและกล่าวถึงจุดมุ่งหมายของพระนางดังนี้

ท้าวศรีสุดาจันทร์ วันหนึ่งพี่จะต้องเป็นมากกว่า
ขุนชินราช พี่ก็เป็นเจ้านาย
เชื้อพระวงศ์อยู่ทองที่ไม่ได้
ต่ำต้อยไปกว่าสุพรรณภูมิ
หรือพระร่วงเลยแม้แต่น้อย
วันหนึ่งอุทองจะต้องกลับมา
ครองอโยธยาอีกครั้งหนึ่ง

หม่อมเจ้าชาติตรีเฉลิม ยุคล

นอกจากที่กล่าวมาแล้วการคิดขบถของท้าวศรีสุดาจันทร์ยังปรากฏในคราวที่พระนาง
ได้เปิดเผยความลับต่อสมเด็จพระไชยราชาธิราชว่า ผู้ที่ลอบวางยาพิษสมเด็จพระไชยราชาธิราชคือ
พระนางเองแล้วยังกล่าวถึงการที่พระนางตั้งครมภ์ดังนี้

ท้าวศรีสุดาจันทร์ อโยธยาจะต้องอยู่ใต้มหาเศวต
ฉัตรวงศ์อุทองชั่วลูกสืบหลาน
บัดนี้สิ้นบุญสุพรรณภูมิแล้ว
พ่อยุ่หัววงศ์ต่อไปจะต้องเป็น
องค์ที่อยู่ในครมภ์ของหม่อมฉัน
ตอนนี้ องค์ที่เป็นราชวงศ์อุทอง
ที่มีพระราชบิดาเป็นอุทอง

หม่อมเจ้าชาติตรีเฉลิม ยุคล

ท้าวศรีสุดาจันทร์นั้นลักลอบมีความสัมพันธ์กับขุนชินราชแล้วลอบวางยาพิษสมเด็จพระ
ไชยราชาธิราชแล้วให้ร้ายพระเทียรราชาหวังให้เกิดความบาดหมางระหว่างพระเทียรราชาและ
สมเด็จพระไชยราชาธิราช ซึ่งเป็นช่องทางให้พระนางได้กระทำตามแผนที่วางไว้โดยง่าย

จะเห็นได้ว่าการคิดขบถนั้นมีผลทำให้บ้านเมืองเกิดการเปลี่ยนแปลง จำต้องฝ่ายตรงข้ามบ้านเมืองปราศจากเสถียรภาพ การพัฒนาจึงไม่ต่อเนื่องทำให้อาณาประชาราษฎร์เกิดความทุกข์ร้อน เมื่อชมภาพยนตร์แล้วจะเห็นถึงผลร้ายที่เกิดขึ้นจากการคิดขบถและไม่อยากให้เกิดขึ้นในบ้านเมืองของตนจึงถือเป็นการปลุกฝังความรู้สึกรักและหวงแหนชาติให้สงบร่มเย็นเช่นกัน

๒.๘ การให้อภัย

เมื่อบุคคลได้กระทำความผิดหรือเกิดความผิดพลาดในการทำงานขึ้น การให้อภัยและความเห็นใจซึ่งกันและกันเป็นสิ่งที่ช่วยให้เกิดความเข้าใจและร่วมกันทำงานต่อไปอย่างเป็นสุขมีผลให้งานนั้นสำเร็จลุล่วง ภาพยนตร์อิงประวัติศาสตร์ไทยเรื่องสุริโยไทปรากฏการให้อภัยของพระสุริโยไทที่มีต่อราชวงศ์อู่ทอง เมื่อคราวที่ขุนพิเรนทรเทพได้วางแผนลอบปลงพระชนม์ขุนวรวงศาธิราชและท้าวศรีสุดาจันทร์ ขณะที่ขุนพิเรนทรเทพจะฆ่าพระศรีศิลป์พระราชโอรสในสมเด็จพระไชยราชาธิราชและท้าวศรีสุดาจันทร์ พระสุริโยไทได้เดินทางมาขอชีวิตพระศรีศิลป์ไว้ด้วยไม่อยากให้เชื้อสายของสมเด็จพระไชยราชาธิราชสิ้นสกุลลง และที่สำคัญพระองค์ไม่อยากให้เกิดการเข่นฆ่าชาวสยามด้วยกันดังนี้

พระสุริโยไท

ข้าก่อนออกญาพิษณุโลก

พระศรีศิลป์ทรงเป็นหน่อเนื้อ

พระไชยราชาธิราชเจ้า

จะพิฆาตฆ่าหาควรไม่

ขุนพิเรนทรเทพ

พระศรีศิลป์ผู้นี้เป็นราชบุตร

แม้อยู่หัวศรีสุดาจันทร์ละไว้

เห็นจะผิดธรรมเนียมจะเป็น

เสี้ยนหนามสืบไปเบื้องหน้า

พะยะค่ะ

พระสุริโยไท

เลือดเหล่าชาวสยามยังไหล

เปื้อนปฐพีมิเพียงพออีกหรือ

หม่อมเจ้าชาติเฉลิม ยุคล

การลอบปลงพระชนม์ขุนวรวงศาธิราชและท้าวศรีสุดาจันทร์นั้นได้ฆ่าคนไปมากแล้วแต่ขุนพิเรนทรเทพเกรงว่าเมื่อพระศรีศิลป์เจริญพระชันษาแล้วคิดจะแก้แค้นให้พระมารดาเกรงจะเป็นภัยแก่พระเทียรราชาและเหล่าราชวงศ์สุพรรณภูมิ แต่เพื่อเห็นแก่พระสุริโยไทที่ทรงอุทิศตำแหน่งมาขอชีวิตพระศรีศิลป์ไว้ขุนพิเรนทรเทพจึงทำตาม ความมีเมตตาและรู้จักให้อภัยของ

พระสุริโยไทนั้นถือเป็นการสร้างบุญกุศลที่ยิ่งใหญ่เพราะนอกจากจะเป็นการให้ชีวิตแก่วัง
ก่อนให้เกิดความสุขและสงบขึ้นในใจ พระองค์ไม่ต้องการฆ่าพระศรีศิลป์เพียงเพราะเป็นพระโอรส
ของท้าวศรีสุดาจันทร์ การละเว้นชีวิตพระศรีศิลป์ก็เท่ากับพระองค์ให้อภัยท้าวศรีสุดาจันทร์นั่นเอง

๒.๕ ความโหดเหี้ยม

ความโหดเหี้ยมที่ปรากฏในภาพยนตร์อิงประวัติศาสตร์ไทยเรื่องสุริโยไทนั้น พบใน
คราวที่พระเจ้าตะเบ็งชเวตี้ยกทัพมาถึงเมืองกาญจนบุรีแล้วสู้รบกับกองทัพของหมื่นราชเสนาหา ทัพ
ของพระเจ้าตะเบ็งชเวตี้ตีค่ายออกญาจักรีที่กาญจนบุรีแตกแล้วสั่งให้ฆ่าทุกคนที่เหลือเพื่อเป็น
ตัวอย่างว่าถ้าใครต่อต้านทัพของพระองค์ก็จะประสบชะตากรรมเช่นเดียวกับชาวกาญจนบุรีดังนี้

พระเจ้าตะเบ็งชเวตี้ กาญจนบุรีถึงแม้จะเป็นเพียง
เมืองน้อย แต่ก็เห็นเหตุให้
เราต้องเสียซึ่งไพร่พลและเพลา
เดินทัพถึงสามขวบวัน จำจำ
จะต้องลงอาญาเขลยศึกมิให้
มันเป็นเยี่ยงอย่าง ราชมัลเจ้า
เร่งนำเหล่าเขลยศึกทั้งชายหญิง
ทารก เฒ่าชราที่จับได้ไปผูกหัว
เสียบให้สิ้นและเผาเมืองลงมิเว้น
แม้วัดเวียง แลประกาศให้รู้ทั่วกัน
ไปว่าหากยังมีเจ้าเมือง กรมการ
เมืองอโยธยาไคหาญกล้าต่อรบ
ด้วยทัพเรา เหล่ามันทั้งนายไพร่
ก็จะพบจุดจบเช่นชาวกาญจนบุรี

หม่อมเจ้าชาตรีเฉลิม ยุคล

ความโหดเหี้ยมที่ปรากฏในภาพยนตร์นำเสนอด้วยภาพที่น่ากลัวและสะเทือนใจผู้ชม
เป็นอย่างมาก เมื่อชมภาพยนตร์ผู้ชมจะเกิดความรู้สึกเกลียดชังพม่าเปรียบตนเองเป็นชาวอโยธยา
แล้วสร้างจินตนาการว่าถ้าต้องประสบชะตากรรมอย่างนี้ก็คงต้องตายอย่างชาวกาญจนบุรี ทำให้คิด
ได้ว่าจะต้องรักและสร้างความสามัคคีอยู่อย่างพึ่งพาอาศัยกันจะได้ไม่ต้องเสียทัพมาแล้วประสบกับ
ชะตากรรมเช่นชาวกาญจนบุรี

ภาพยนตร์อิงประวัติศาสตร์ไทยเรื่องสุริโยไทนำเสนอความขัดแย้งที่เกิดขึ้นภายในประเทศเป็นหลัก เพื่อสื่อให้เห็นว่าเมื่อบ้านเมืองไม่สงบสุขเกิดการแก่งแย่งชิงดีประชาชนก็จะเดือดร้อนบ้านเมืองขาดความมั่นคงและในที่สุดก็เกิดการสูญเสียที่ยิ่งใหญ่ต่อประเทศชาติ ดังนั้นวาทกรรมที่พบจึงเน้นให้เห็นถึงความสำคัญของความรักและสามัคคีภายในชาติ ถ้าทุกคนอยู่อย่างรักใคร่ปรองดองพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันบ้านเมืองก็จะสงบสุขและมั่นคง

๓. ทำนानสมเด็จพระนเรศวรมหาราช

ภาพยนตร์อิงประวัติศาสตร์ไทยเรื่องตำนานสมเด็จพระนเรศวรมหาราช มี ๒ ภาค คือ ภาค ๑ ตอนองค์ประกันหงสา และภาค ๒ ตอนประกาศอิสรภาพ ภาพยนตร์ทั้งสองภาคนี้เน้นนำเสนอเรื่องราวและพระราชประวัติในสมเด็จพระนเรศวร ภาค ๑ นั้นนำเสนอเรื่องราวความแตกแยกของเหล่าพระบรมวงศานุวงศ์และการทรยศต่อบ้านเมืองของขุนนางจนทำให้เสียเอกราชให้พม่า ส่วนภาค ๒ นำเสนอเรื่องราวการเรียกร้องเอกราชของชาวโยชยา วาทกรรมที่ปรากฏมากที่สุดคือ การเสริมสร้างความรักและสามัคคีในชาติ รองลงมาคือ ความสุขสมหวัง ความเป็นพวกพ้องเดียวกัน ยุทธวิธีการรบ ความเข้มแข็ง ความหวังและการรอคอย ความแตกแยก การแปรพักตร์ การถูกก่อกบฏ ความโกรธแค้น และวาทกรรมที่ปรากฏน้อยที่สุดคือ ความน้อยใจ ซึ่งวาทกรรมต่างๆ มีรายละเอียดดังนี้

๓.๑ การเสริมสร้างความรักและสามัคคีในชาติ

วาทกรรมเกี่ยวกับการเสริมสร้างความรักและสามัคคีในชาติ เป็นวาทกรรมที่ปรากฏมากที่สุดเนื่องจากภาพยนตร์ต้องการนำเสนอการทวงคืนเอกราชจึงต้องนำเสนอความรักและสามัคคีของคนในชาติเพื่อให้เห็นถึงแรงผลักดันในการต่อสู้ วาทกรรมที่ปรากฏได้แก่ ความรักชาติ การเสียสละ ความกตัญญู ความหยิ่งในศักดิ์ศรี และความเคียดแค้นดังนี้

๓.๑.๑ ความรักชาติ

ความรักชาติที่ปรากฏในภาพยนตร์อิงประวัติศาสตร์ไทยเรื่องตำนานสมเด็จพระนเรศวรมหาราชนั้นนำเสนอผ่านบทพูดของตัวละครที่ลึกซึ้งและประทับใจผู้ชมเป็นอย่างยิ่ง ดังในคราวที่พระมหาจักรพรรดิเสด็จสวรรคต พระมหินทรเสวยราชสมบัติสืบต่อจากพระราชบิดา พระองค์ต้องทำศึกเพื่อป้องกันพระนครอย่างแข็งขันแต่เนื่องจากทรงไว้ใจออกญาจักรีที่เป็น ใต้ศอกจากหงสาวดีเป็นเหตุให้โยชยาต้องเสียเอกราชให้แก่หงสาวดี พระมหินทราราชเจ้าต้องไปประทับที่หงสาวดีไม่นานนักพระองค์ทรงตรอมพระทัยจึงประชวร ขณะที่พระมหินทราราชเจ้าใกล้เสด็จสวรรคตพระเนศวรได้เข้าเฝ้าและแสดงให้เห็นว่าแม้ต้องอยู่ท่ามกลางศัตรูพระองค์ยังรักบ้านเกิดเมืองนอนทุกขณะดังนี้

พระมหินทราธิราช ข้าใกล้จะสิ้นลมปราณบัดเดียว
 นี้แล้ว เจ้าคงสมหวังละซีที่
 ราชวงศ์สุพรรณภูมิจะสูญเชื้อ
 สิ้นชาติไปพร้อมกับลมปราณ
 ของข้า

พระนเรศวร หามิได้ ข้ามิเห็นคุณอันใดที่
 เราชาวสยามจะมาระแวงแค้น
 แย่งชิงดีกันเอง ยิ่งยามนี้ราชอาณาจักร
 ต้องตกเป็นประเทศราช
 เป็นข้าในขอบขันธสีมาของ
 หงสาวดี ราชวงศ์ใดจะรังแผ่นดิน
 ก็หาสำคัญไม่ ขอเพียงให้สยามได้
 ปกครองสยามมิใช่ต้องตกเป็นข้า
 ต่างด้าวต่างแดน

หม่อมเจ้าชาตรีเฉลิม ยุคล

พระมหินทราธิราชนั้นคิดว่าพระนเรศวรคงชิงชิงในตัวพระองค์เพราะทรงขัดแย้ง
 กับพระมหาธรรมราชาบิดาของพระนเรศวร แต่เมื่อได้พบและสนทนากับพระนเรศวรแล้วทำ
 ให้พระมหินทราธิราชสุขใจเป็นอย่างยิ่ง จากคำพูดของพระนเรศวรทำให้พระมหินทราธิราชทราบ
 ว่าพระองค์ทรงรักประเทศชาติอย่างแท้จริงดังที่พระนเรศวรกล่าวไว้ว่า ไม่ว่าราชวงศ์สุพรรณภูมิข้าง
 พระมหินทราธิราชหรือราชวงศ์พระร่วงของพระองค์ราชวงศ์ใดจะครองอโยธยาก็ไม่สำคัญเพราะ
 ถ้าเป็นชาวสยามด้วยกันน่าจะดีใจที่ชาวสยามได้ปกครองกันเองดีกว่าที่จะให้พม่ามาเป็นเจ้าของ
 บ้านเมือง ด้วยความรักชาติของพระนเรศวรนี่เองที่ทำให้พระมหินทราธิราชตายคาหัตถ์และทรง
 อวยพรให้พระนเรศวรทวงคืนเอกราชให้ชาวสยามได้สำเร็จ

นอกจากคำพูดของพระนเรศวรแล้ว การแสดงถึงความรักชาติยังปรากฏในคำพูด
 ของพระสุพรรณกัลยาในคราวที่พระเจ้าบุเรงนองชนะศึกอโยธยาพระองค์ได้ทูลเชิญ
 พระมหินทราธิราชไปประทับที่หงสาวดีและขอพระสุพรรณกัลยาไปประทับที่หงสาวดีด้วย
 พระมหาธรรมราชาไม่มีทางเลือกจึงยอมทำตามคำขอของพระเจ้าบุเรงนอง เมื่อจะไปหงสาวดี
 พระสุพรรณกัลยาได้นำคินอโยธยาไปด้วยดังนี้

พระเจ้าบุเรงนอง นี่เจ้าเอาแผ่นดินอโยธยามาสถิต
ไว้กลางเมืองหงสาวดีหรือเนี่ย

พระสุพรรณกัลยา เพคะ หม่อมฉันหายอมย้ายไป
พำนักแผ่นดินใดนอกเหนือจาก
แผ่นดินอโยธยาศรีรามเทพนคร
ของหม่อมฉันและหม่อมฉันจะ
มิยอมเปลี่ยนชาติแปรพักตร์ไป
เป็นอื่นใด นอกเหนือจากเป็น
ชาวสยามตราบชีวิตจะหาไม่

หม่อมเจ้าชาตรีเฉลิม ยุคล

จากบทสนทนาดังกล่าวจะเห็นได้ว่าพระสุพรรณกัลยานั้นมีความรักชาติรักแผ่นดินเกิดเป็นอย่างยิ่ง แม้จะเสด็จไปประทับที่หงสาวดีพระองค์ก็ทรงนำดินอโยธยาไปด้วย เพราะเปรียบเสมือนพระองค์ได้พำนักอยู่แผ่นดินเกิด การกระทำและคำพูดของพระสุพรรณกัลยาได้สร้างความรักชาติให้เกิดขึ้นในจิตใจผู้ชมเช่นกัน โดยเฉพาะประโยคที่ว่า “จะมิยอมเปลี่ยนชาติแปรพักตร์ไปเป็นอื่นใดนอกเหนือจากเป็นชาวสยาม” นั้นประทับใจผู้ชมเป็นอย่างยิ่ง

๓.๑.๒ การเสียดสี

การเสียดสีนั้นเป็นสิ่งที่ทำได้ยากยิ่งเพราะ โดยส่วนมากแล้วคนเราจะเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัวหรือพวกพ้องเป็นหลัก ดังนั้นใครที่ เป็นผู้รู้จักเสียดสีจึงถือได้ว่าเป็นผู้มีจิตใจงดงามยิ่ง เช่นเดียวกับการเสียดสีของพระสุพรรณกัลยาที่ปรากฏในภาพยนตร์อิงประวัติศาสตร์ไทยเรื่องตำนานสมเด็จพระนเรศวรมหาราช เมื่อคราวที่พระองค์ไปประทับที่หงสาวดีพระนเรศวรเตรียมการลอบหนีกลับอโยธยาได้ให้คุณท้าววรจันทร์ไปกราบทูลให้พระพี่นางสุพรรณกัลยาทราบถึงแผนการและเตรียมการหลบหนีดังนี้

พระสุพรรณกัลยา คุณท้าวคิดหรือว่าบาเบงนอง
จะปล่อยให้เราหนีรอดไปได้
ง่าย ๆ อย่าลืมนะว่าเราอยู่ใน
ฐานะตัวประกัน

ท้าววรจันทร์ แล้วเรามีต้องทนอยู่หงสาไป
จนกว่าชีวิตจะหาไม่หรือเพคะ

พระสุพรรณกัลยา ไม่ผิด ตราบใดที่เราอยู่ในขอบ
ขันธสีมาหงสาวดีและอโยธยา

ยังมีได้เอกราช เราจะต้อง
อยู่เป็นตัวประกันที่นี่

หม่อมเจ้าชาตรีเฉลิม ยุคล

นอกจากบทสนทนาข้างต้นแล้วยังปรากฏการเสียดสีของพระสุพรรณกัลยาอีกใน
คราวที่พระนเรศวรเตรียมการหนีกลับอโยธยาทางแม่น้ำสะโตง ซึ่งพระนเรศวรให้มณีจันทร์มา
กราบทูลถึงแผนการและเตรียมการหลบหนีดังนี้

พระสุพรรณกัลยา	ข้าไม่อยากจากหงสาวดีด้วย พระนเรศได้คอกมณีจันทร์
มณีจันทร์	เหตุใดเล่าเพคะ
พระสุพรรณกัลยา	เข้าก็รู้ว่าข้ามีลูกอ่อน หากจะ พาไปพร้อมกับทัพพระนเรศ ก็จะถ่วงทางดอยเป็นภาระ พระองค์จะเปลี่ยงพล้ำศัตรูได้ หากข้าทิ้งพระราชนุตรไว้มิพา ไปด้วยเล่าก็ไม่รู้ว่าจะเกิดภัย อันตรายกล้ากลายประการใด
มณีจันทร์	ถ้าหากว่าพระองค์และพระโอรส จะยังประทับอยู่ในหงสาวดีไป ก็จะต้องราชภัยพ้ออยู่หิวเป็นแน่แท้
พระสุพรรณกัลยา	เป็นกรรมเป็นเวรของข้าที่จะต้อง มาเป็นองค์ประกันแทนพระองค์ดำ ข้าหาได้อาลัยแก่โชคชะตา ขอเพียง ชีวิตข้าและลูกข้าแลกได้ด้วยชีวิต พระองค์ดำ ข้าก็ตายตาหลับแล้ว...

หม่อมเจ้าชาตรีเฉลิม ยุคล

พระสุพรรณกัลยาทรงทราบว่าพระนเรศวรไม่มีทางหนีกลับอโยธยาได้อย่าง
ปลอดภัยถ้าพระเจ้าบุเรงนองไม่ทรงอนุญาต ดังนั้นจึงเอาพระองค์เป็นองค์ประกันเพื่อให้
พระนเรศวรได้กลับอโยธยา พระองค์หวังว่าเมื่อกลับอโยธยาได้แล้วพระนเรศวรจะกลับมาทวงคืน
ความเป็นเอกราชจากหงสาวดีการเสียดสีของพระองค์ในครั้งนี้จึงคุ้มค่าอย่างยิ่ง ความมีน้ำพระทัย
ของพระสุพรรณกัลยาในคราวนี้ทำให้สยามประเทศได้เอกราชในเวลาต่อมาแน่นอน

นอกจากการเสียดสของพระสุพรรณกัลยาแล้วยังปรากฏการเสียดสของพระเทพกษัตรีเพื่อพระราชบิดาและพระราชมารดา รวมถึงแผ่นดินเกิด ในคราวที่พระเจ้าไชยเชษฐาแห่งล้านช้างได้ส่งพระราชสาส์นมาขอพระเทพกษัตรีไปเป็นอัครมเหสีแห่งล้านช้าง ขณะนั้นอโยธยาต้องการกำลังทหารจากล้านช้างเพื่อต่อสู้กับพระมหาธรรมราชาที่มีกองทัพหงสาวดีคอยให้การช่วยเหลือ พระมหินทรและพระมหาจักรพรรดิจึงกล่าวถึงความจำเป็นนี้ให้พระเทพกษัตรีได้ทราบดังนี้

พระมหาจักรพรรดิ	พระไชยเชษฐาผู้ครองล้านช้างส่งทูตมาสู่ขอลูกไปเป็นอัครมเหสี
พระมหินทร	ภายหลังพระมหาธรรมราชาแปรพักตร์ไปเข้าด้วยบาเยนอง อโยธยาก็สิ้นพันธมิตร
พระเทพกษัตรี	เสด็จพ่อหมายจะยกหม่อมฉันให้พระไชยเชษฐา
พระมหินทร	หากไร้ซึ่งล้านช้างศึกมือน้ำ อโยธยาเห็นจะมีพื้นพินาศ
พระมหาจักรพรรดิ	เจ้าคือธิดาของพระสุริโยไท โลกิตทุกหยดหยาดของเจ้า จะเข้มข้นมีเป็นรองแม่ของเจ้า ที่ยอมเสียดสพระชนม์ชีพ เพื่อแผ่นดิน
พระเทพกษัตรี	ถูกยอมกายถวายร่างเพื่อเสด็จพ่อ ยอมเสียดสเพื่อแผ่นดินเยี่ยง สมเด็จพระแม่ ถึงแม้หัวใจลูกจะต้อง ระทมทุกข์เพียงใดก็ตาม

หม่อมเจ้าชาตรีเฉลิม ยุคล

ด้วยความจำเป็นและเพื่อทดแทนคุณแผ่นดินเกิดพระเทพกษัตรีจำต้องเดินทางไปล้านช้างโดยที่พระองค์ไม่เต็มใจแม้แต่น้อย แต่เมื่อรำลึกถึงการเสียดสของพระสุริโยไทที่ยอมสละแม้กระทั่งพระชนม์ชีพเพื่อแผ่นดินนั้นยิ่งใหญ่กว่าพระองค์มากนักจึงทำให้พระเทพกษัตรีต้องเสียดสความสุขส่วนพระองค์เพื่อบ้านเมืองเยี่ยงพระราชมารดา

๓.๑.๓ ความกตัญญู

ความกตัญญูที่ปรากฏในภาพยนตร์อิงประวัติศาสตร์ไทยเรื่องตำนานสมเด็จพระนเรศวรมหาราชนั้น พบความกตัญญูต่อราชวงศ์สุพรรณภูมิของพระวิสุทธิกษัตริย์ในคราวที่พระมหาธรรมราชาเดินทางไปหงสาวดีเพื่อทูลขอชีวิตพระยาพุกามและพระยาเสื่อหาญ ในคราวนั้นพระมหินทรเสด็จมาเอาพระวิสุทธิกษัตริย์ พระสุพรรณกัลยา และพระเอกาทศรถที่พิษณุโลกไปประทับที่อโยธยาเพื่อต่อรองกับพระมหาธรรมราชา ซึ่งพระวิสุทธิกษัตริย์นั้นได้ทูลพระมหินทรถึงการกระทำครั้งนี้ว่า

พระวิสุทธิกษัตริย์	พระมหินทรฟังเรา เรานั่นย่อม อาลัยบุตรธิดาตามประสาหญิง แต่ก็พร้อมถวายความภักดีต่อ พระราชบิดาแลฝ่ายวงศ์พระร่วง อันเป็นชาติกำเนิด
--------------------	--

หม่อมเจ้าชาตรีเฉลิม ยุคล

พระวิสุทธิกษัตริย์นั้นยังทรงรักและภักดีต่อพระมหาจักรพรรดิพระราชบิดาและราชวงศ์ดั้งเช่นแต่ก่อน แต่การที่พระมหินทราราชราชนอมาเอาตัวพระองค์และพระโอรสธิดาเยี่ยงนี้ยังเป็นการเพิ่มความบาดหมางให้เกิดขึ้นระหว่างพระมหาธรรมราชาและพระมหินทราราชราช เมื่อพระองค์เห็นว่าการกระทำของพระมหินทราราชราชไม่ถูกต้องด้วยความรักที่มีต่อพระมหินทราราชราชและความกตัญญูที่มีต่อราชวงศ์พระองค์ผู้เป็นพี่จึงต้องดักเตือนเมื่อยามที่น้องทำผิดจึงเป็นสิ่งที่น่ายกย่องอย่างยิ่ง

๓.๑.๔ ความหยิ่งในศักดิ์ศรี

ความหยิ่งในศักดิ์ศรีเป็นการแสดงถึงคุณค่าที่มีในตัวบุคคล ทำให้บุคคลนั้นมีความน่าเชื่อถือและเป็นที่ยอมรับของบุคคลทั่วไป ภาพยนตร์อิงประวัติศาสตร์ไทยเรื่อง ตำนานสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ปรากฏความหยิ่งในศักดิ์ศรีของพระนเรศวรในคราวที่พระเจ้าบุเรงนองชนะศึกเมืองพิษณุโลกทรงขอพระนเรศวร ไปขูดเสี้ยวที่เมืองหงสาวดี ในเวลาเย็นวันนั้นพระนเรศวร ได้เข้าเฝ้าพระเจ้าบุเรงนองแต่พระองค์ไม่ยอมทำความเคารพต่อพระเจ้าบุเรงนองดังนี้

พระเจ้าบุเรงนอง	เจ้าไม่รู้จักอาการหมอบกราบ เหมือนคนอื่นหรือเข้าเฝ้าเมือง สองแคว
พระนเรศวร	ข้าพระพุทธเจ้าจะหมอบกราบ

ก็ต่อเมื่อเห็นสมควรกับคนที่
 ข้าควรหมอบกราบ
 พระเจ้าบุเรงนอง ตัวเจ้าก็เท่านี้แต่พูดจา
 หลักรวมหนัก หรือว่า
 ใครสอนให้เจ้าพูดกระนั้น
 พระนเรศวร ใจของข้าพระพุทธเจ้า
 เป็นผู้สอนให้พูด

หม่อมเจ้าชาตรีเฉลิม ยุคล

พระนเรศวรทรงชิงช้างที่พระเจ้าบุเรงนองยกกำลังมาตีเมืองพิษณุโลก เมื่อต้องเข้า
 เผาพระเจ้าบุเรงนองจึงไม่ทำความเคารพเพราะทรงเห็นว่าพระเจ้าบุเรงนองนั้นเป็นศัตรู พระองค์
 เป็นถึงพระโอรสในพระมหากษัตริย์ที่แสดงความเคารพต่อศัตรูและผู้ทีก่อความเสียหาย
 แก่บ้านเมืองนั้นไม่สมควรเป็นอย่างยิ่ง การเป็นผู้มีความหยิ่งในศักดิ์ศรีเช่นพระนเรศวรนี้ควรเอา
 เป็นแบบอย่างเพราะเป็นการสร้างคุณค่าให้แก่ตนเอง และแสดงถึงศักดิ์ศรีที่มีอยู่ให้เป็นที่เคารพ
 และน่าเชื่อถือ

๓.๑.๕ ความเคียดเคี้ยว

ความเคียดเคี้ยวคือความกล้าที่จะพูดหรือคัดค้านใจด้วยตนเองภาพยนตร์
 อิงประวัติศาสตร์ไทยเรื่องตำนานสมเด็จพระนเรศวรมหาราช พบความเคียดเคี้ยวปรากฏในบทพูด
 ของพระวิสุทธิกษัตริย์ในคราวที่ออกญาจักรีอาสาเป็นไส้ศึกให้พระเจ้าบุเรงนอง เมื่อทัพหงสาวดี
 ล้อมอโยธยานานหลายเดือนกระสุนดินคำห่มค พระเจ้าบุเรงนองจึงให้ออกญาจักรีลอบส่งข่าวให้
 พระวิสุทธิกษัตริย์นำกระสุนดินคำของอโยธยามาให้กองทัพหงสาวดี ถ้าพระวิสุทธิกษัตริย์ไม่กระทำ
 ตามก็จะมิภัยแก่พระมหากษัตริย์ราชวงศ์

ออกญาจักรี พระมหากษัตริย์ราชวงศ์
 องค์ประกันแลกเช่นเดียวกับ
 ข้าพระพุทธเจ้า หากมิทำตาม
 บัญชาของพ่ออยู่หัวบาเยงนอง
 แล้วไซ้ ภัยก็จะมาถึงองค์
 พระมหากษัตริย์ราช
 พระวิสุทธิกษัตริย์ ข้ามิได้เป็นองค์ประกันผู้ใด

หม่อมเจ้าชาตรีเฉลิม ยุคล

พระวิสุทธิกษัตริย์นั้นรู้ดีว่าการลักลอบส่งกระสุนดินดำให้ทัพหงสาวดีเป็นการทรยศต่อบ้านเมือง แต่พระองค์จำต้องทำตาม ไม่ใช่เพราะความกลัวหงสาวดีแต่ด้วยเกรงว่าจะเกิดภัยกับพระมหากษัตริย์ ซึ่งจากบทสนทนาที่พระองค์ตรัสกับออกญาจักรีว่า “ข้ามิได้เป็นองค์ประกันผู้ใด” แสดงให้เห็นถึงความเด็ดเดี่ยวว่าการที่พระองค์ทำตามข้อตอรองของออกญาจักรีนั้น ไม่ใช่เพราะเป็นคำสั่งของผู้ใดแต่เพราะความเป็นห่วงพระมหากษัตริย์ การกระทำของพระองค์ในคราวนี้จึงน่าเห็นใจอย่างยิ่ง

๓.๒ ความสุขสมหวัง

ภาพยนตร์อิงประวัติศาสตร์ไทยเรื่องตำนานสมเด็จพระนเรศวรมหาราชในภาค ๒ มีเนื้อหาเกี่ยวกับการทวงคืนเอกราชและในที่สุดสมเด็จพระนเรศวรก็สามารถประกาศเอกราชให้ชาวสยามประเทศได้ จึงปรากฏวาทกรรมเกี่ยวกับความสุขและสมหวังดังนี้

๓.๒.๑ การอวยพร

การอวยพรเกิดขึ้นเมื่อบุคคลประสบความสำเร็จตามความมุ่งหมายซึ่งการอวยพรนั้นเพื่อก่อให้เกิดกำลังใจในการทำกิจการงานต่างๆ เช่นเดียวกับการอวยพรที่ปรากฏในภาพยนตร์อิงประวัติศาสตร์ไทยเรื่องตำนานสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ในคราวที่พระนเรศวรเข้าเฝ้าพระมหินทราธิราชก่อนพระมหินทราธิราชจะเสด็จสวรรคต เมื่อพระมหินทราธิราชได้พบแสนสนทนากับพระนเรศวรทรงทราบถึงความรักชาติและปรารถนาที่จะให้อโยธยาเป็นเอกราชของพระนเรศวร พระองค์จึงอวยพรให้พระนเรศวรทรงกอบกู้เอกราชให้สำเร็จดังนี้

พระมหินทราธิราช ช่างประเสริฐแท้พระนเรศวร
 หากแผ่นดินเราและ เจ้านาย
 อโยธยาคิดได้ดั่งเช่นเจ้า เรา
 คงไม่เสียแผ่นดิน ยินคำเจ้า
 แล้วเราลิ้นคู่พระยามังจุงราช
 เทพดาฟ้าดินพระนเรศวร
 นี้แล้วจะได้ขึ้นเป็นเจ้าอยู่หัว
 กอบกู้กรุงได้ในวันข้างหน้า
 เราตายตาหลับแล้ว ของ
 ปกครองแผ่นดินโดยธรรม
 พระนเรศวร

หม่อมเจ้าชาตรีเฉลิม ยุคล

พระมหินทราธิราชทรงรู้สึกผิดที่ไว้วางพระทัยออกญาจักรีซึ่งเป็นใต้ศึกจากหงสาวดี แต่ถ้าชาวสยามไม่ทรยศกันเองอโยธยาก็คงไม่ตกเป็นเมืองขึ้นของใคร เมื่อพระองค์ได้ทราบถึงเจตนาที่แท้จริงของพระนเรศวรว่าไม่ต้องการให้อโยธยาตกเป็นเมืองขึ้นของหงสาวดีนั้นก็คือความหวังของพระองค์เช่นกัน คำพูดของพระนเรศวรจึงทำให้พระมหินทราธิราชตายคาหลับที่รู้ว่ามีผู้ที่จะทวงคืนเอกราชแทนพระองค์ ก่อนเสด็จสวรรคตได้ทรงอวยพรให้พระนเรศวรทรงปกครองแผ่นดินโดยธรรมเพื่อเป็นที่พึ่งของราษฎรให้บ้านเมืองเกิดความรักและสามัคคีจะได้ไม่ต้องสูญเสียเอกราชอย่างคราวนี้

นอกจากการอวยพรของพระมหินทราธิราชแล้วในคราวที่พระนเรศวรหนีกลับอโยธยาโดยไม่ได้กราบลาพระมหาเถรคันฉ่องพระอาจารย์ พระมหาเถรคันฉ่องได้มาปรากฏในนิมิตและอวยพรพระนเรศวรดังนี้

พระมหาเถรคันฉ่อง อาตมาเข้าใจ มหาบพิตรมีภารกิจ
ใหญ่หลวงที่จะต้องทำในภพภาค
หน้า อาตมาใคร่จะมาเตือนมหา
บพิตรอย่างหนึ่ง สัพพัญญูทั้งสิ้น
ทั้งปวงที่อาตมาสอนให้มหาบพิตร
หาไม่สำคัญไม่ ที่สำคัญที่สุด
คือมหามิตรและบริวารที่จะตายแทน
พระองค์ได้ เพราะมันรู้ว่าพระองค์จะ
ตายแทนพวกมัน ได้เช่นเดียวกัน นั่น
คืออาวุธที่ดีที่สุดที่พระองค์จะมีได้
เหนือสัพพัญญูทั้งปวงที่อาตมาสอน
ขอให้พระองค์จงแคล้วคลาดกลับถึง
อโยธยาโดยปราศจากภัยอันตรายแพ้วพาน
พระนเรศแห่งสยามประเทศ

หม่อมเจ้าชาตรีเฉลิม ยุคล

พระมหาเถรคันฉ่องเป็นผู้ที่มีความรักและปรารถนาดีต่อพระนเรศวรมาโดยตลอด วิชาความรู้ที่ท่านมีนั้น ได้ถ่ายทอดให้พระนเรศวรจนหมดสิ้น แม้ในคราวที่จะต้องจากกันพระมหาเถรคันฉ่องยังได้บอกถึงสิ่งสำคัญที่จะทำให้พระองค์ทรงยิ่งใหญ่และประสบความสำเร็จนั่นคือมิตรแท้ นั่นเอง พระมหาเถรคันฉ่องได้อวยพรให้พระนเรศวรกลับสู่อโยธยาโดยปลอดภัยและกอบกู้เอกราชคืนสู่ชาวสยามอย่างที่พระองค์ทรงตั้งมั่นพระทัยไว้

๓.๒.๒ การประกาศอิสรภาพ

การประกาศอิสรภาพคือแก่นเรื่องของภาพยนตร์อิงประวัติศาสตร์ไทยเรื่องตำนานสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ภาค ๒ เมื่อพระนเรศวรทราบว่าหงสาวดีมิได้เห็นอโยธยาเป็นมิตรในคราวที่พระมหาอุปราชาคิดจะลอบปลงพระชนม์พระองค์ พระนเรศวรจึงตัดขาดทางพระราชไมตรีกับหงสาวดีและหลังน้ำทักมิโทษกที่เมืองแครงแล้วประกาศอิสรภาพดังนี้

พระนเรศวร ข้าแต่เทพคาฟ้าดินทั้งหลายจงเป็น
 ทิพยญาณด้วยพระเจ้าหงสาวดีมิได้
 ตั้งอยู่โดยความสุจริตมิตรภาพขัตติย
 ประเพณี ประพฤติพาลทุจริตคิดจะ
 ทำอันตรายแก่เรา นับแต่นี้ไปเบื้องหน้า
 กรุงพระมหานครศรีอโยธยากับเมือง
 หงสาวดีขาดจากกันแต่นี้ไปตราบเท่า
 กัลปาวสาน

หม่อมเจ้าชาตรีเฉลิม ยุคล

ภาพยนตร์ได้นำเสนอจากนี้อย่างยิ่งใหญ่และสร้างความประทับใจแก่ผู้ชมเป็นอย่างยิ่ง เมื่อปรากฏจากพระนเรศวรประกาศอิสรภาพที่เมืองแครง ผู้ชมนั้นคงมีความรู้สึกเช่นเดียวกันคือความยินดีที่สยามประเทศได้เอกราชกลับคืนมา เกิดความภาคภูมิใจในตัวสมเด็จพระนเรศวรที่ทรงกล้าหาญประกาศเอกราชโดยไม่หวั่นเกรงว่าทรงอยู่ในดินแดนของศัตรูก็ตาม

๓.๒.๓ ความยินดี

ความยินดีที่ปรากฏในภาพยนตร์อิงประวัติศาสตร์ไทยเรื่องตำนานสมเด็จพระนเรศวรมหาราชปรากฏจากตัวละครหลายตัว พระสุพรรณกัลยาที่เป็นอีกตัวละครที่มีความยินดีเมื่ออโยธยาได้เอกราชคืนมา เพราะพระองค์ทรงรอมานานทั้งคอยติดตามข่าวคราวของพระนเรศวรโดยตลอด เมื่อทราบว่าพระนเรศวรเทครัวไทยและมอญข้ามแม่น้ำสะโตงได้แล้วก็ทรงยินดีอย่างยิ่งดังปรากฏในบทสนทนาดังนี้

ท้าววรจันทร์ ทูลกระหม่อมเพคะ ทูลกระหม่อม
 พระนเรศทรงข้ามแม่น้ำสะโตง
 แล้วเพคะ

พระสุพรรณกัลยา จริงหรือแล้วทัพของสุระกำมาละ

...

...

พระนเรศวร มันคงจะหิวของเล็กน้อยจะให้อัน
มิได้หรือ เราชาวสยามด้วยกัน

...

พระนเรศวร เราไม่นึกเลยว่าชาวสยามจะ
แปรพักตร์ได้ง่ายเช่นนี้

หม่อมเจ้าชาตรีเฉลิม ยุคล

ในยามที่อยู่ต่างแดนพระนเรศวรต้องการให้ชาวสยามรักใคร่ปรองดองกันเพื่อวันข้างหน้าจะได้ร่วมมือกันทวงคืนเอกราช พระองค์ทรงใช้คำว่า “เราชาวสยาม” เพื่อกระตุ้นให้ทุกคนได้ถูกคิดและรำลึกตลอดเวลาว่าเป็นชาวสยามด้วยกัน แม้วันนี้ทุกคนต้องเป็นเชลยแต่ก็เป็นเชลยที่ยังรักและหวงแหนบ้านเกิดเมืองนอน ความคิดและความรู้สึกนี้เองที่สามารถก่อตัวเป็นพลังอันยิ่งใหญ่และสามารถพาพระนเรศวรกลับสู่อโยธยาได้ในเวลาต่อมา

นอกจากที่กล่าวมาแล้วการเน้นถึงความเป็นชาวสยามด้วยกันของพระนเรศวรยังปรากฏในคราวที่พระมหาธรรมราชาเดินทางไปหงสาวดีเพื่อทูลขอชีวิตพระยาพุกามและพระยาเสื่อหาญที่พระเจ้าบุเรงนองส่งมาช่วยพระมหาธรรมราชาทำศึกกับพระมหินทราธิราช แต่พระยาทั้งสองประมาทในการศึกเป็นเหตุให้ทัพหงสาวดีเสียไพร่พลจำนวนมากแล้วยังเสื่อมเสียมาถึงพระเจ้าบุเรงนองผู้เป็นนาย พระองค์จึงตัดสินโทษประหารชีวิตพระยาทั้งสองพระมหาธรรมราชาจึงต้องเดินทางมาขอชีวิตพระยาทั้งสอง ก่อนกลับอโยธยาพระมหาธรรมราชาได้มาพบพระนเรศวรแล้วเล่าถึงสาเหตุการเดินทางมาหงสาวดีของพระองค์รวมถึงความขัดแย้งกับพระมหินทราธิราช ดังนี้

พระมหาธรรมราชา ด้วยเหตุที่เราเจ้าต่างวงศ์สืบสาย
มาจากพระร่วงเจ้า ส่วนราชินิกุล
พระมหินทร ไชร์เป็นสุพรรณภูมิ
พระองค์กริ่งเกรงว่าเราจะยกวงศ์
เหิมเกริมคิดแย่งอโยธยาศรีราม
เทพนคร

พระนเรศวร แต่ข้าหาเห็นด้วยกับการอันพระองค์
ทรงเห็นเลือกพม่ารามัญขึ้นกว่า
เลือเราชาวสยาม

หม่อมเจ้าชาตรีเฉลิม ยุคล

พระนเรศวรนั้นไม่เห็นด้วยที่พระมหาธรรมราชาเข้าฝ่ายหงสาวดี เพราะเชื่อว่าไม่มีทางที่ชาวหงสาวดีจะจริงใจต่อชาวสยามเหมือนชาวสยามด้วยกัน แม้พระมหาธรรมราชาทรงขัดแย้งกับพระมหินทราราชไม่ว่าราชวงศ์ใดจะครองอโยธยาก็คือชาวสยามด้วยกันคงจะดีกว่าต้องตกเป็นเมืองขึ้นของหงสาวดี พระนเรศวรแม้จะยังทรงเยาว์วัยแต่ก็มีความคิดที่ลึกล้ำคำพูดของพระองค์นั้นน่าจะให้แง่คิดที่ลึกกับพระมหาธรรมราชาและชาวสยามทั้งปวง เมื่อผู้ชมชมภาพยนตร์แล้วจึงเห็นด้วยกับความคิดของพระนเรศวรเป็นอย่างยิ่ง ซึ่งคำพูดนี้ได้ก่อให้เกิดความรักและสามัคคีในชาติเช่นกัน

๓.๓.๒ ความมีน้ำใจ

ความมีน้ำใจให้กันเป็นสิ่งที่ควรมิว่าความสุขหรือทุกข์ ถ้าคนเรามีน้ำใจต่อกันก็สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข โดยเฉพาะในยามที่มีความทุกข์ถ้าได้รับน้ำใจจากคนอื่นก็จะซาบซึ่งต่อบุคคลนั้นอย่างยิ่ง เช่นในคราวที่พระนเรศวรทราบข่าวพระมหาอุปราชาคิดวางแผนลอบฆ่าพระองค์ พระนเรศวรจึงประกาศอิสรภาพที่เมืองแครงแล้วกวาดต้อนผู้คนกลับไปอโยธยาโดยข้ามแม่น้ำสะโตง เมื่อราษฎรข้ามแม่น้ำใกล้หมดแล้วยังเหลือพระราชมนูที่ถูกทำร้าย พระนเรศวรจึงแสดงความมีน้ำใจโดยการกลับไปช่วยพระราชมนูดังนี้

พระมหาเถรคันฉ่อง	ไอ้ทั้ง ไอ้ทั้งต้องการความช่วยเหลือ จากมหาบพิตร มันต้องกระสุนวิลาส ไปรตุเกส...
ทหารนายกอง	พระองค์จะทรงเสด็จกลับไปกู้ พระราชมนูเป็นมิได้...
พระนเรศวร	หลีกไป ข้าจะทิ้งพระราชมนูนตีก ถูกลูกที่เคยสละชีพเสี่ยงภัยช่วยข้ามา หลายมือหลายคราวหาได้ไม่ หากข้า ทิ้งสหายร่วมศึก ข้ายังจะแบกหน้า เป็นพ่ออยู่หัวอยู่ได้อย่างไร...

หม่อมเจ้าชาตรีเฉลิม ยุคล

พระราชมนูหรือบุญทิ่งนั้นมีความสำคัญต่อพระนเรศวรเป็นอย่างมาก เมื่อคราวเป็นเด็กบุญทิ่งจะติดตามคอยรับใช้พระองค์เป็นทั้งเพื่อนและข้ารับใช้ทั้งสองจึงผูกพันกันเป็นอย่างมาก เมื่อเติบโตมาบุญทิ่งก็เป็นทหารคู่พระทัยพระนเรศวร เมื่อบุญทิ่งกำลังมีปัญหาลมแล้งพระนเรศวรจึงไม่อาจที่จะทิ้งไปได้ ความมีน้ำใจของพระนเรศวรในคราวนี้ทำให้เกิดความประทับใจแก่ผู้ชมเป็นอย่างยิ่งและมีความเชื่อว่ามิตรแท้ที่นั้นสามารถร่วมทุกข์ร่วมสุขหรือตายแทนกันได้

๓.๔ ยุทธวิธีการรบ

ยุทธวิธีการรบที่ปรากฏในภาพยนตร์อิงประวัติศาสตร์ไทยเรื่องตำนานสมเด็จพระนเรศวรมหาราช เป็นหลักการรบที่พระเจ้าบุเรงนองถือปฏิบัติในการขยายอาณาจักรหงสาวดีให้กว้างไกล ซึ่งหลักการรบดังกล่าวสมเด็จพระนเรศวรได้เรียนรู้ควบคู่กับวิชาการปกครองจากพระมหาเถรคันฉ่องซึ่งเป็นพระอาจารย์ของพระเจ้าบุเรงนองเช่นกัน วาทกรรมเกี่ยวกับยุทธวิธีการรบปรากฏดังนี้

๓.๔.๑ หลักการรบ

หลักการรบที่ปรากฏในภาพยนตร์อิงประวัติศาสตร์ไทยเรื่องตำนานสมเด็จพระนเรศวรมหาราชนั้นเป็นยุทธวิธีการรบที่พระเจ้าบุเรงนองกล่าวถึงเมื่อคราวยกทัพมาตีอโยธยา ซึ่งการรบในคราวนั้นพระนเรศวรทรงร่วมทัพหงสาวดี โดยมีพระเจ้าบุเรงนองนำทัพพระนเรศวรได้เรียนรู้หลักการรบจากพระเจ้าบุเรงนองดังนี้

พระเจ้าบุเรงนอง	ชาวโยธยาปกป้องพระนครได้ เข้มแข็งนักยากที่พม่ารามัญจะเข้า ประชิดกำแพงพระนครได้ เจ้ารู้ หรือไม่ว่าเพราะเหตุอันใดก็ด้วย ชาวโยธยามีจอมทัพที่เก่งกล้า คือสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ พระอัยกาของเจ้ากับพระรามเสวย ผู้ชาญณรงค์ ต่างแต่ศึกนั้นหาใช่ ชนะกันด้วย.... แต่ชิงชัยกันด้วย
-----------------	--

หม่อมเจ้าชาตรีเฉลิม ยุคล

พระเจ้าบุเรงนองทรงยกทัพไปตีอโยธยาแต่ก็ไม่สามารถประชิดเมืองได้เพราะการป้องกันพระนครอย่างแข็งขันของชาวโยธยา แม้จะทรงชื่นชมที่ชาวโยธยาสามารถป้องกันพระนครไว้ได้ แต่พระองค์ก็มีหนทางเอาชนะศึกได้แล้วทรงสอนพระนเรศวรว่าการทำสงครามนั้นไม่ใช่เพียงแต่การเอาชนะกันด้วยกำลัง แต่การชนะศึกที่แท้จริงคือการเอาชนะกันด้วยปัญญา แม้จะตีอโยธยาไม่สำเร็จแต่พระองค์ทรงทราบดีว่าอโยธยานั้นเกิดความเสียหายอย่างมากจึงขอเจรจาสันติภาพกับพระมหาจักรพรรดิ จากการเจรจาสันติภาพอโยธยาต้องเสียช้าง ๔ ช้าง พระรามเสวย ออกญาจักรี และพระสุนทรสงครามให้หงสาวดี จากการเจรจาดังนี้ทำให้อโยธยาสูญเสียมิใช่น้อยไม่ต่างจากการแพ้ศึก อย่างที่พระเจ้าบุเรงนองทรงกล่าวว่าการศึกนั้นเป็นการเอาชนะกันด้วยปัญญาไม่ใช่ด้วยกำลัง

๓.๔.๒ การใช้อาวุธ

ในขณะที่พระนเรศวรประทับที่หงสาวดีพระเจ้าบุเรงนองให้พระมหาเถรคันฉ่อง พระอาจารย์เป็นผู้สั่งสอนวิชาความรู้ให้แก่พระนเรศวร พระมหาเถรคันฉ่องจึงเป็นพระอาจารย์ของพระนเรศวรเช่นกัน วิชาความรู้ที่พระมหาเถรคันฉ่องได้อบรมสั่งสอนพระนเรศวรนั้นนอกจากจะเป็นวิชาการรบ การปกครอง พระมหาเถรคันฉ่องยังสอนเกี่ยวกับการใช้อาวุธให้พระนเรศวรดังนี้

พระมหาเถรคันฉ่อง	พระองค์ทอดพระเนตรเห็นเขียวที่วาง อยู่นั้นไหม พระองค์จึงไปหยิบมันมา...
พระนเรศวร	ไหนหลวงตาว่าจะฝึกศัสตราวุธให้ข้า
พระมหาเถรคันฉ่อง	แล้วในพระหัตถ์ของพระองค์นั้นเล่า
พระนเรศวร	เขียวคายหญ้า
พระมหาเถรคันฉ่อง	มันก็คือศัสตราวุธ
บุญทิ่ง	เขียวคายหญ้าที่ออๆ สนิมจับเนียนะ
พระมหาเถรคันฉ่อง	เขียวคายหญ้าจะเป็นศัสตราวุธในมือ ของผู้ที่ไซมันเป็น
...	
พระมหาเถรคันฉ่อง	พอละ พอ ๆ พระองค์ต้องทรง คิดว่าดาบในพระหัตถ์นั้นก็คือ นกกน้อย หากพระองค์จับแรงเกินไป มันก็จะม้วยมรณาคาพระหัตถ์ แต่ถ้า หากจับมันเบาเกินไปมันก็จะบินหนี ไปจากพระหัตถ์ได้

หม่อมเจ้าชาตรีเฉลิม ยุคล

พระมหาเถรคันฉ่องได้อบรมสั่งสอนพระนเรศวรอย่างเต็มความสามารถให้ทั้งความรักและปรานีเช่นเดียวกับเมื่อคราวที่เป็นพระอาจารย์ของพระเจ้าบุเรงนอง พระมหาเถรคันฉ่องใช้กลวิธีการสอนที่แยบคายและแฝงไปด้วยแนวความคิดที่ลึกซึ้ง ดังสอนการใช้อาวุธที่พระมหาเถรคันฉ่องกล่าวว่ถึงใดก็ตามที่อยู่ในมือนั้นสามารถใช้เป็นอาวุธได้ทั้งสิ้น แม้กระทั่งเขียวคายหญ้าที่ออๆก็สามารถใช้เป็นอาวุธได้ถ้ารู้จักและใช้เป็น ในการสอนเรื่องการใช้ดาบก็เช่นกัน พระมหาเถรคันฉ่องมีวิธีการสอนที่ให้ผู้เรียนรู้จักคิดตามจะไม่สอนอย่างตรงไปตรงมาท่านเปรียบเทียบการจับดาบกับการจับนกซึ่งเป็นการเปรียบเทียบที่ทำให้ผู้เรียนได้คิดตามและเห็นจริงตามนั้น

๓.๕ ความเข้มแข็ง

วาทกรรมเกี่ยวกับความเข้มแข็งที่ปรากฏเป็นความเข้มแข็งของกองทัพอยุธยาที่ร่วมกันปกป้องบ้านเมืองจากการรุกรานของกองทัพหงสาวดีและความเข้มแข็งของประชาชนที่ร่วมกันต่อสู้ครั้งนี้

๓.๕.๑ ความเข้มแข็งของกองทัพ

ความเข้มแข็งของกองทัพนั้นเป็นอีกส่วนที่สร้างความภาคภูมิใจในชาติให้เกิดขึ้นในใจของผู้ชมภาพยนตร์ ความเข้มแข็งของกองทัพปรากฏในคราวที่พระเจ้าบุเรงนองนำกำลังหงสาวดีมาล้อมอยุธยาหมายจะชิงเมืองโดยง่าย แต่กลับกลายเป็นยากเกินกว่าที่คิดเพราะชาวอยุธยาช่วยกันป้องกันเมืองอย่างเข้มแข็งยากที่กองทัพของพระเจ้าบุเรงนองจะเข้าตีเมืองได้ ดังบทบรรยายที่ว่า

อโยธยาซึ่งประหนึ่งผลไม้สุกงอมที่พระเจ้า
 บาเยงนองหวังที่จะเด็ดได้โดยไม่สิ้นเปลืองไพร่พล
 นั้นกลับกลายเป็นยากเกินกว่าที่จะคาดคิดจากอาทิตย์
 เป็นเดือนจันทรเดือนบรจวบครบรอบปี กองทัพของ
 พระเจ้าบาเยงนองก็ไม่สามารถที่จะตีอโยธยา
 ศรีรามเทพนครได้

หม่อมเจ้าชาตรีเฉลิม ยุคล

ด้วยความเข้มแข็งของกองทัพอยุธยาและพระเจ้าปรีชาสามารถด้านการรบของพระมหินทราราชทำให้การปกป้องเมืองเข้มแข็งอย่างยิ่ง ความเข้มแข็งนี้เองที่ทำให้ผู้ชมเกิดความประทับใจและภาคภูมิใจที่ในอดีตชาวสยามมีนักรบผู้เก่งกล้าและกองกำลังที่เข้มแข็ง

๓.๕.๒ ความเข้มแข็งของประชาชน

ความเข้มแข็งนั้นเป็นการสร้างกำลังใจที่ดี เมื่อบุคคลใดมีความเข้มแข็งก็จะมีมานะพยายามในการทำกิจการงานให้สำเร็จลุล่วงด้วยดี ภาพยนตร์อิงประวัติศาสตร์ไทยเรื่องตำนานสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ปรากฏความเข้มแข็งของประชาชนชาวสยามในบทพูดของพระนเรศวรที่กล่าวถึงขณะที่อโยธยาล้นพระมหาจักรพรรดิคงเหลือพระมหินทราราชผู้สืบทองหงสาวดี พระนเรศวรทรงกล่าวถึงการศึกครั้งนี้ว่า

พระนเรศวร พ่ออยู่หัวบาเยงนองทรงคาดคิด
 คิดว่าคงจะชนะอโยธยาได้ง่าย ๆ

เหมือนประเทศราชอื่น ๆ พออยู่หัว
 บาเบงนองไม่น่าจะดูแลคนชาวสยาม
 เพราะหากชาวสยามถูกรังแกแล้วไซ้
 ก็จะต้องตายอย่างไม่คิดชีวิต

หม่อมเจ้าชาติตรีเฉลิม ยุคล

พระเจ้าบุเรงนองยกกำลังไปล้อมโยชยานานหลายเดือนก็ไม่สามารถตีโยชยาให้แตกได้เพราะมีพระมหินทราราชทรงบัญชาการศึกอย่างกล้าหาญ และด้วยความร่วมแรงกันต่อสู้ของชาวโยชยาทำให้กองทัพของพระเจ้าบุเรงนองต้องยังทัพอยู่นานหลายเดือนจนขาดเสบียงอาหารและทหารอ่อนกำลังลง ด้วยความเข้มแข็งและร่วมแรงร่วมใจนี้เองที่ทำให้ชาวโยชยามีกำลังใจในการต่อสู้ เมื่อผู้ชมได้รับรู้ก็จะตระหนักถึงความสำคัญของการร่วมแรงร่วมใจต่อสู้อย่างเข้มแข็งของชาวโยชยาและถือเอาเป็นแบบอย่าง

๓.๖ ความหวังและการรอคอย

วาทกรรมเกี่ยวกับความหวังและการรอคอยในภาพยนตร์อิงประวัติศาสตร์ไทยเรื่องตำนานสมเด็จพระนเรศวรมหาราชนั้น เป็นความหวังของคนหมู่มากที่ต้องการให้สมเด็จพระนเรศวรทวงคืนเอกราชจากหงสาวดี ดังนั้นวาทกรรมที่ปรากฏจึงเป็นความหวังและการรอคอยเพื่อทวงคืนเอกราชดังนี้

๓.๖.๑ ความหวัง

ความหวังเป็นแรงใจที่ทำให้บุคคลมีชีวิตอยู่และมีกำลังใจในการดำรงชีวิตซึ่งปรากฏในตัวละครหลายตัว พระสุพรรณกัลยาก็เป็นตัวละครตัวหนึ่งที่พระองค์ยังใช้ชีวิตอยู่หงสาวดีด้วยความหวังว่าจะเห็นพระนเรศวรทวงคืนเอกราชให้อโยชยาซึ่งเป็นแผ่นดินเกิดที่พระองค์ทรงรักยิ่ง พระสุพรรณกัลยานั้นใช้ตนเองเป็นองค์ประกันแทนพระนเรศวรเพื่อให้พระนเรศวรได้กลับอโยชยาอย่างปลอดภัยดังบทสนทนาที่ว่า

ท้าววรจันทร์	แล้วพระองค์คำละเพคะ พระองค์จะหนีรอดได้หรือ โธ่พระองค์คำ
พระสุพรรณกัลยา	พระองค์คำจะต้องเสด็จกลับอโยชยา พระองค์คือความหวังของพวกเรา

หม่อมเจ้าชาติตรีเฉลิม ยุคล

พระสุพรรณกัลยานั้นเชื่อว่าเมื่อพระนเรศวรกลับสู่โยชยาแล้วจะต้องกลับมาต่อสู้อีกเพื่อให้โยชยาได้รับเอกราชอีกครั้งพระองค์จึงตั้งความหวังไว้กับพระนเรศวร แม้ว่าจะไม่ได้กับโยชยาหรือต้องตายที่หงสาวดีเพียงรู้ว่าโยชยาจะได้รับเอกราชอีกครั้งพระองค์ก็สมหวังแล้ว

๓.๖.๒ การเรียกร้องอิสรภาพ

เมื่อพระนเรศวรประทับที่หงสาวดีพระองค์ได้ปลุกฝังให้ชาวสยามรักใคร่ปรองดองกันเพื่อจะได้เรียกร้องเอกราชคืนมา มีชาวสยามบางส่วนที่เห็นด้วยกับพระองค์ แม้ในการเล่น ไก่ชนก็ยังนำมาเปรียบกับการเรียกร้องเอกราช ดังลุงสี่องซึ่งเป็นเชลยชาวสยามที่ถูกกวาดต้อนมาอยู่ที่หงสาวดีมีอาชีพเลี้ยงไก่ชนและสนทนากัน พระนเรศวรพบไก่ชนที่ลานวัดจึงนำไปให้ลุงสี่องเพราะคิดว่าเป็นไก่ชนที่หลงมา ลุงสี่องจึงพูดว่าไก่ที่พระนเรศวรนำมานั้นเป็นไก่ชาวพิษณุโลกที่เรียกไก่ชนนี้ว่าไก่พระเจ้าห้าพระองค์ ในคราวติดหนึ่ขุนเดชลุงสี่องจึงขอให้บุญทึ่งเอาไก่พระเจ้าห้าพระองค์ไปชนพนันกับไก่ของขุนเดช แต่บุญทึ่งเกรงพระนเรศวรจะว่ากล่าวจึงดิ่งเด ลุงสี่องจึงกล่าวปราชัยดังนี้

บุญทึ่ง	ลุงสี่อง เกิดเรื่องอะไรหรือลุงสี่อง
ลุงสี่อง	ก็ไอ้ขุนเดชนะซิมันมาทวงหนี้ที่ข้าติดมันอยู่...
บุญทึ่ง	จะให้ข้าช่วยเหลืออย่างไร
ลุงสี่อง	ก็ไก่ชนของเจ้าไงเอาชนพนันกับไก่ไอ้ขุนเดช...
บุญทึ่ง	หาได้ไม่ อดค์ดำกำซบให้เจ้าเอามันไปปล่อยให้มันเป็นอิสระ
ลุงสี่อง	ก่อนที่จะได้รับอิสรภาพมันก็ต้องสู้ สู้เท่านั้นคือทางที่จะได้มาซึ่งอิสรภาพ แต่ก็นั่นแหละน้ำไก่เชลยยังงี้ก็เป็น เชลยอยู่วันยังค่ำ หาใช่สู้ไม่ได้แต่ไม่ กล้าที่จะสู้ ก็อย่างที่ไอ้พวกพม่ารามัญ มันลือว่า ไก่เชลยหรือจะหาญสู้ ไก่พม่าได้ ฮะ ๆ ๆ ๆ

หม่อมเจ้าชาตรีเฉลิม ยุคล

ลุงสี่องนั้นทราบดีว่าพระนเรศวรและบุญทึ่งไม่ยากตกเป็นเชลยพม่าไปตลอดชีวิตและเกลียดชังพม่าที่สุด เพื่อต้องการไถ่มาชนห้าพนันลุงสี่องจึงใช้กลวิธีการพูดปราชัยกับบุญทึ่งว่า เมื่อชาวพิษณุโลกเป็นเชลยไก่ชาวพิษณุโลกก็ต้องเป็นไก่เชลยด้วย แล้วพูดแนะนำให้ลองสู้บ้างอย่างน้อยก็กล้าที่จะสู้แม้จะแพ้หรือชนะก็ตาม

เมื่อได้ไปจนแล้วปรากฏว่าไก่อพระเจ้าห้าพระองค์นั้นชนะ แต่บุญทิ้งกลับถูกพระนเรศวรตำหนิบุญทิ้งจึงอ้างสาเหตุดังนี้

บุญทิ้ง ข้ำทนไม่ได้ที่พวกมันดูถูกว่าไก่อเขลย
 ไม่มีทางสู้ไก่อหงสาได้ คราบใดที่ไม่สู้
 ไก่อเขลยก็จะต้องเป็นเขลยตลอดไป

หม่อมเจ้าชาตรีเฉลิม ยุคล

บุญทิ้งทราบดีว่าพระนเรศวรนั้นเกลียดชังหมาและไม่ยอมให้ใครดูถูกว่าพระองค์เป็นเขลย บุญทิ้งจึงทูลถึงสาเหตุที่นำไก่อไปจนเพราะต้องการให้ชาวพม่ารู้ว่าไก่อของชาวสยามก็สู้ได้และไม่ยอมแพ้เช่นเดียวกับชาวสยามที่ไม่มีวันยอมแพ้ สักวันชาวสยามจะต้องได้เอกราชคืนมา เมื่อได้ฟังเช่นนั้นพระนเรศวรจึงเห็นด้วยกับการกระทำของบุญทิ้ง

การเรียกร้องเอกราชปรากฏอีกคราวในคำพูดของพระมหาธรรมราชาตอนที่พระนเรศวรจะเดินทางไปหงสาวดีเพื่อร่วมถวายพระเพลิงพระบรมศพพระเจ้าบุเรงนองดังนี้

พระมหาธรรมราชา อนาคตโยชยาอยู่ในมือพระองค์
 จงกระทำการตามที่เห็นว่าเหมาะสม
 ว่าควร ไซ้ว่าจะต้องยอมเป็นข้า
 หงสาวดีไปจนชั่วฟ้าดินสลาย

หม่อมเจ้าชาตรีเฉลิม ยุคล

พระมหาธรรมราชานั้นรู้สึกผิดที่พระองค์มีส่วนทำให้โยชยาต้องตกเป็นเมืองขึ้นของหงสาวดี ดังนั้นความรู้สึกผิดนี้จึงฝังในพระทัยของพระองค์มาเนิ่นนาน เมื่อเห็นว่าสมเด็จพระนเรศวรนั้นคือความหวังของพระองค์ที่จะทำให้โยชยาได้เอกราชคืนมาอีกครั้ง พระองค์จึงบอกถึงความรู้สึกที่แท้จริงให้พระนเรศวรได้ทราบว่าพระองค์นั้นก็ต้องการให้โยชยาเป็นเอกราช แม้ในอดีตพระองค์อาจทำสิ่งที่ผิดพลาดไป ถ้ามีหนทางใดทำให้โยชยาได้รับเอกราชอีกครั้งก็เท่ากับลบความรู้สึกผิดในใจของพระองค์ได้

๓.๗ ความแตกแยก

การแตกแยกในหมู่ชาวสยามด้วยกันปรากฏในภาพยนตร์อิงประวัติศาสตร์ไทยเรื่องตำนานสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ในคราวที่พระเจ้าบุเรงนองยกกำลังบุกล้อมเมืองพิษณุโลกเป็นเวลานาน พิษณุโลกได้ขอความช่วยเหลือมายังโยชยาแต่โยชยาตอบโยชยากลับนิ่งเฉยไม่สนใจที่จะส่งกำลังมาช่วยรบกับหงสาวดีทำให้พระมหาธรรมราชาเกิดความเสียพระทัยดังนี้

พระมหาธรรมราชา มั่นน่าน้อยใจนัก เมื่อคราอโยชยา
 มีภัยขุนวรวงศาและแม่อยู่หัว
 ศรีสุดาจันทร์ เราแลขุนนางฝ่ายเหนือ
 หาได้อาลัยแก่ชีวิตไม่ ยอมแลกเลือด
 แลกเนื้อนำกำลังลงไปกู้กรุงสถาปนา
 พระมหาจักรพรรดิขึ้นเสวยราชย์
 บัดนี้พิษณุโลกมีภัยอโยชยากลับคิด
 เอาตัวรอดหาได้เหลือवलเราไม่
 เช่นนี้แล้วพิษณุโลกกับอโยชยาจะเป็น
 สุวรรณปัฐพีเดียวกันต่อไปได้ฉันใด

หม่อมเจ้าชาตรีเฉลิม ยุคล

ในคราวเกิดขบถที่าวศรีสุดาจันทร์ขณะพระมหาธรรมราชาคำรงยศเป็นขุนพิเรนทรเทพได้ช่วยเหลือพระเทียรราชากอบกู้บ้านเมืองจนเสวยราชสมบัติเป็นพระมหาจักรพรรดิ แต่เมื่อคราวพิษณุโลกมีภัยอโยชยากลับคิดแต่การป้องกันบ้านเมืองตนเองไม่สนใจว่าพิษณุโลกจะเป็นอย่างไร ความเสียใจที่เกิดขึ้นจึงเป็นสาเหตุให้พระมหาธรรมราชาจำต้องอ่อนน้อมต่อหงสาวดีเพื่อไม่ให้อาณาประชาราษฎร์ต้องเดือดร้อนและประสบกับปัญหาโรคระบาดอันเนื่องมาจากพม่าล้อมเมือง ซึ่งเหตุการณ์ในครั้งนี้ก็ทำให้อโยชยาและพิษณุโลกบาดหมางกลายเป็นความแตกแยกระหว่างชาวสยามด้วยกัน

๓.๘ การแปรพักตร์

สิ่งที่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาประเทศชาตินอกเหนือจากการทุจริต คดโกงแล้ว การแปรพักตร์เข้าข้างฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งก็สร้างความเสียหายให้แก่ประเทศชาติอย่างยิ่ง การแปรพักตร์เป็นการแสดงออกถึงความแตกแยกของคนในชาติซึ่งภาพยนตร์อิงประวัติศาสตร์ไทยเรื่องตำนานสมเด็จพระนเรศวรมหาราชปรากฏการแปรพักตร์ในคราวพระนเรศวรประทับที่หงสาวดีแล้วเสด็จไปเยี่ยมเชลยชาวสยามที่ตลาดโยเดีย พระองค์ทรงพบกับเชลยชาวสยามที่เปลี่ยนชาติแปรพักตร์ ดังนี้

พระนเรศวร มั่นคงจะหิวของเล็กน้อยจะให้กัน
 มิได้หรือ เราชาวสยามด้วยกัน
 ขุนเดช ข้าไม่ใช่ชาวสยามอีกต่อไปแล้ว
 พ้ออยู่หัวบาเณงองพระราชทาน

สิทธิ์ให้ข้าเป็นชาวหงสาวดีเยี่ยง
ชาวหงสาอื่นๆ

พระนเรศวร เราไม่นึกเลยว่าชาวสยามจะ
แปรพักตร์ได้ง่ายเช่นนี้

ขุนเดช ที่ได้ให้ความร่มเย็นให้ข้าได้ ข้าก็
จะอาศัยร่มเงานั้นเป็นที่พึ่ง อ้อถ้า
ข้าจำไม่ผิดพระองค์คือองค์คำไช้ใหม่
เล่าและพระบิดาของพระองค์เล่าที่
พวกข้าต้องมาอยู่ที่นี้ไม่ใช่เพราะ
พระมหาธรรมราชาแปรพักตร์มา
อยู่กับพ่ออยู่หัวบาเญงนองหรือ...

หม่อมเจ้าชาตรีเฉลิม ยุคล

ขุนเดชเป็นเชลยชาวสยามที่ถูกกวาดต้อนมาอยู่หงสาวดีเป็นเวลานาน ได้รู้จักสนิทสนมกับขุนนางชาวหงสาวดีจนมีที่ทางทำกินเป็นของตนเอง ชีวิตสะดวกสบายกว่าเชลยชาวสยามคนอื่นนานวันจึงคิดว่าตนเองเป็นชาวหงสาวดี เมื่อพบพระนเรศวรก็ได้แสดงความเคารพเท่าใดนัก ตรงข้ามกลับพูดจาลบหลู่ว่า การที่ชาวสยามต้องมาเป็นเชลยที่นี้ก็เพราะพระมหาธรรมราชาพระราชบิดาของพระนเรศวรได้แปรพักตร์มาเข้ากับหงสาวดี แล้วกล่าวว่าพระนเรศวรนั้นคงไม่ต่างไปจากพระบิดา คำพูดของขุนเดชนั้นสร้างความเจ็บปวดให้พระนเรศวรเป็นอย่างยิ่งเพราะพระองค์ต้องการเห็นชาวสยามรักชาติ แม้จะเป็นเชลยก็ตามพระองค์ไม่ต้องการเห็นการเปลี่ยนชาติแปรพักตร์เกิดขึ้นในหมู่ชาวสยามด้วยกันอย่างนี้

๓.๕ การดูถูกเหยียดหยาม

เมื่อพระนเรศวรต้องไปประทับที่หงสาวดีพระเจ้าบุเรงนองทรงให้เกียรติพระนเรศวรมีสถานะเทียบเท่าพระราชโอรสของพระองค์ แต่ในสายตาเหล่าราชวงศ์หงสาวดี พระนเรศวรก็ไม่ต่างจากเชลยชาวสยามทั่วไป ดังนั้นพระนเรศวรจำต้องประทับที่หงสาวดีด้วยความความกดดันและการดูถูกเหยียดหยามจากเหล่าราชวงศ์หงสาวดี โดยเฉพาะมังสามเกียดพระนัดดาในพระเจ้าบุเรงนอง เมื่อคราวที่หงสาวดีทำศึกล้อมอโยธยาไว้ขณะนั้นพระมหาจักรพรรดิเสด็จสวรรคตลงระหว่างศึก มังสามเกียดนำข่าวการเสด็จสวรรคตของพระมหาจักรพรรดิมาลือเลือนและดูถูกชาวอโยธยาคั่งนี้

มั่งสามเกียด ทองเจ ทองเจ เจ้าคงได้ข่าวแล้ว
 ชินะว่าพระเทียรดาของเจ้าตายแล้ว
 พระเทียรตายแล้ว ๆ ๆ ลิ่นตา
 ของทองเจแล้วโยเดียแตกแน่ อีก
 ไม่นานมาแยงนองปู่ของข้าจะเข้านั่ง
 เหนือบัลลังก์โยเดียของตาทองเจ

พระสหาย โยเดียหรือจะสู้หงสา คราวที่แล้ว
 เสียข้าง คราวนี้เสียเมือง

...

พระสหาย ไช้เอ๊ย ไอ้พวกเขลยดีแต่ปาก
 มั่งสามเกียด อย่าอวดดีไปไอ้เขลยสยาม
 พวกชี้แพ้ว ๆ ๆ

หม่อมเจ้าชาตรีเฉลิม ยุคล

พระนัดดามั่งสามเกียดนั้นมีพระชันษาใกล้เคียงกับพระนเรศวรและด้วยการที่พระเจ้าบุเรงนองทรงรักและเอ็นดูพระนเรศวรมากกว่าทำให้มั่งสามเกียดเกิดความริษยาและเกลียดชังพระนเรศวรอย่างมาก เมื่อสบโอกาสก็จะพุดจาตุถูกเหยียดหยามให้เจ็บช้ำใจเรื่อยไป ดังที่มั่งสามเกียดกล่าวว่าเมื่อพระมหาจักรพรรดิสวรรคต พระเจ้าบุเรงนองจะครองอโยธยาแทนพระมหาจักรพรรดิ การศึกคราวที่แล้วอโยธยาเสียข้างมาคราวนี้ต้องเสียเมือง หรือแม้แต่การประณามว่าชาวสยามเป็นพวกชี้แพ้ว ถ้อยคำที่ถูกเหยียดหยามเหล่านี้เองที่ทำให้เกิดความมานะพยายามขึ้นในพระทัยของพระนเรศวรว่า จะต้องลบคำจุกถูกเหยียดหยามเหล่านี้ให้ได้ จึงทรงตั้งพระทัยศึกษาเล่าเรียนทั้งการปกครองและการรบเพื่อออบกู่เอกราชในวันข้างหน้า

๓.๑๐ ความโกรธแค้น

ความโกรธแค้นที่เกิดขึ้นในภาพยนตร์อิงประวัติศาสตร์ไทยเรื่องตำนานสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ปรากฏในคราวที่พระเจ้าบุเรงนองให้พระยาจักรีเป็น ใ้ศึกล้อมเปิดประตูเมืองให้กองทัพหงสาวดีเข้าอโยธยาจนเป็นเหตุให้เสียเมืองในที่สุด พระมหาเถรคันฉ่องจึงนำข่าวดังกล่าวมาทูลให้พระนเรศวรทรงทราบ พระนเรศวรทรงกล่าวถึงสาเหตุที่ต้องเสียเมืองครั้งนี้ว่า

พระมหาเถรคันฉ่อง อาตมาได้ข่าวมาว่าอโยธยา
 ศรีรามเทพนครแตกชะแล้ว
 มหาบพิตร พระองค์อย่าได้

เสียดพระทัยไปเลย มันเป็น
ไปตามเวรตามกรรม
พระนเรศวร มันไม่ใช่เวรกรรมอะไร
แต่เป็นเพราะการทุจริต
ของชาวสยามด้วยกัน
พระมหาเถรคันฉ่อง ทุกสิ่งทุกอย่างล้วนแต่ลิขิต
ไว้แล้วจะหลีกเลี่ยงมิได้

หม่อมเจ้าชาตรีเฉลิม ยุคล

พระนเรศวรทรงกล่าวว่า การที่โยชยาแตกในคราวนี้เป็นเพราะการที่ชาวโยชยาไม่มี
ความรักและสามัคคีกันทรยศได้แม้กระทั่งแผ่นดินเกิด พระองค์เป็นชาวสยามที่รักชาติยิ่งจึง โกรธ
แค้นคนที่ทรยศต่อบ้านเมืองทำให้อโยชยาตกเป็นประเทศราชของหงสาวดีในที่สุด

๓.๑๑ ความน้อยใจ

ความน้อยใจปรากฏในภาพยนตร์อิงประวัติศาสตร์ไทยเรื่องตำนานสมเด็จพระนเรศวร
มหาราช ในคราวที่พระนเรศวรต้องไปประทับที่หงสาวดี พระเจ้าบุเรงนองให้ทหารตามรับใช้
พระนเรศวร ไม่ให้คัดลดาตายตาเพื่อไม่ให้เกิดอันตรายขึ้นกับพระองค์ แต่พระนเรศวรกลับคิดว่าเป็น
การตามควบคุมพระองค์ดังนี้

พระนเรศวร พวกเจ้าไม่ต้องติดตามข้า ข้าจะ
ไปเที่ยวตลาด โยเดียวที่พวกเฉลย
สยามอาศัยอยู่ ชาวสยามคงจะ
ไม่ทำอันตรายอันใดกับข้าหรอก
จงกลับไปเถิด แต่นี้ไปเบื้องหน้า
พวกเจ้าไม่ต้องคอยตามเฝ้าแหน
ข้าอีกแล้ว ข้าก็มีค่าเพียงแค่เฉลย
สยามคนหนึ่ง ไป หากยังขึ้นจะ
ตามข้ามาอีกข้าจะสั่งให้ราชมัล
ลงหวายพวกเจ้า

หม่อมเจ้าชาตรีเฉลิม ยุคล

แม้พระเจ้าบุเรงนองจะทรงขู่มิเกลียดพระนเรศวรเยี่ยงพระราชโอรสก็ตาม แต่เหล่า
ราชวงศ์หงสาวดีก็ดูหมิ่นพระองค์ด้วยเพราะทรงเป็นพระโอรสในพระมหาธรรมราชาเจ้าเมือง

พิษณุโลกที่แพ้ศึกหงสาวดี พระนเรศวรจึงทรงคิดว่าแม้พระเจ้าบุเรงนองจะทรงให้เกียรติพระองค์มากเพียงใดก็ตาม พระองค์นั้นก็ยังมีค่าเป็นเพียงเชลยเช่นเดียวกับชาวสยามทั่วไป

นอกจากความน้อยใจที่ทรงคิดว่าพระองค์มีค่าเพียงแค่เชลยแล้ว ความน้อยใจยังปรากฏในคราวที่ทรงลอบหนีกลับอโยธยา พระนเรศวรให้บุญทิ่งนำความไปทูลพระสุพรรณกัลยา ให้เตรียมพร้อมพระองค์จะพาพระพี่นางกลับอโยธยาด้วย แต่พระสุพรรณกัลยาก็ไม่มาตามเวลาที่นัดหมายไว้ทำให้พระนเรศวรเกิดความน้อยใจจึงกล่าวกับบุญทิ่งดังนี้

บุญทิ่ง พระพี่นางเห็นจะไม่เสด็จมาแล้ว

พะยะค่ะ จะทำประการใดกันดี

พระนเรศวร ถ้าแม่นมิได้เตรียมการแล้วก็ทำเนา

เถิด แต่นี้เตรียมการพร้อมแล้ว

หากเราไม่หนีแลภายหลังความแตก

คงจะต้องโทษกันหมด

บุญทิ่ง หรือจะรอดต่อไปอีกซักครั้งช่วยยาม

พระนเรศวร รอดต่อไปไม่ได้แล้ว พระพี่นางคงจะ

รักหงสามากกว่าพระญาติพระวงศ์

หม่อมเจ้าชาตรีเฉลิม ยุคล

และ

พระนเรศวร ข้าไม่คิดเลยว่าพระพี่นางเธอจะรักผัว

ยิ่งกว่าญาติ ยิ่งกว่าแผ่นดินอโยธยา

หม่อมเจ้าชาตรีเฉลิม ยุคล

การที่พระสุพรรณกัลยาไม่กลับอโยธยาพร้อมพระนเรศวรถึงสองครั้งนั้นทำให้พระนเรศวรเข้าพระทัยว่าพระสุพรรณกัลยาคงจะรักพระเจ้าบุเรงนองและหงสาวดีมากกว่าพระองค์และอโยธยา ซึ่งทำให้พระนเรศวรเกิดความน้อยพระทัยในตัวพระพี่นางเป็นอย่างยิ่ง

วาทกรรมที่ปรากฏจากภาพยนตร์อิงประวัติศาสตร์ไทยเรื่องตำนานสมเด็จพระนเรศวรมหาราชนั้น ภาพยนตร์ได้นำเสนอวาทกรรมผ่านตัวละครสำคัญเพื่อถ่ายทอดวาทกรรมต่างๆ มาสู่ผู้ชมภาพยนตร์ด้วยกลวิธีทางภาษาและการนำเสนอที่เหมาะสมทำให้ภาพยนตร์อิงประวัติศาสตร์ไทยเรื่องตำนานสมเด็จพระนเรศวรมหาราชเป็นที่ชื่นชอบของผู้ชมภาพยนตร์นั่นเอง